

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
POLITOLOGIJA

**TEORIJA KULTURNOG IMPERIJALIZMA EDWARDA SAIDA I SAVREMENI
MEĐUNARODNI ODNOSI**

Mentorica:

prof. dr. Sarina Bakić

Kandidatkinja:

Ajla Rožajac Hadžić

1109/II-PIR

Sarajevo, juli 2022.

Sadržaj:

UVODNA RAZMATRANJA	5
METODOLOGIJA	6
Definiranje problema.....	6
Vremenski okvir i hipoteza	6
Metode istraživanja	7
DEFINIRANJE KLJUČNIH TERMINA	7
Kultura i imperijalizam	7
Međunarodni odnosi.....	8
Savremeni međunarodni odnosi	9
KULTURNI IMPERIJALIZAM EDWARDA SAIDA	10
Imperija, geografija i kultura.....	10
Slike prošlosti – čisto i nečisto	13
Nesaglasna iskustva.....	15
Povezivanje imperije sa sekularnom interpretacijom.....	16
Naracija i društveni prostor	19
Kulturni integritet imperije.....	20
Imperija na djelu: Verdijeva Aida	21
Domoroci pod kontrolom	21
Kami i francusko imperijalno iskustvo.....	22
Bilješka o modernizmu.....	23
Postoje dvije strane.....	23
Teme kulture otpora	26
Jets i dekolonizacija.....	28
Putovanje u središte i rađanje otpora.....	29
Saradnja, nezavisnost, oslobođenje	29
Nadmoć Amerike: Rat u javnom prostoru.....	30
Pokreti i migracije	31
O samom djelu Kulturni imperijalizam.....	33
Teorija i predanost u historiji Edwarda Saida.	34
HISTORIJA MEĐUNARODNIH ODNOSA	35
SAVREMENI MEĐUNARODNI ODNOSI	36
Početak savremenih međunarodnih odnosa.....	39
Transnacionalni akteri	41
Međunarodne organizacije kao glavni akteri savremenih međunarodnih odnosa.....	41

Ujedinjene nacije.....	44
Vanjska politika u međunarodnim odnosima.....	46
Moć u međunarodnim odnosima.....	47
Snaga aktera u međunarodnim odnosima.....	50
MEĐUNARODNI ODNOSI U DIPLOMATIJI / DIPLOMATSKIM ODNOSIMA.....	52
Kulturna diplomatija i savremeni međunarodni odnosi	53
ODNOS KULTURNOG IMPERIJALIZMA SAIDA PREMA SAVREMENIM MEĐUNARODNIM ODNOSIMA	54
Komparacija teorija savremenih međunarodnih odnosa i teorija kulturnog imperijalizma	54
ZAKLJUČAK.....	58
LITERATURA	61
IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA	65

UVODNA RAZMATRANJA

U samom uvodu knjige *Kultura i imperijalizam* Said objašnjava kako se varvarskim narodima donosi civilizacija, odnosno želi da se osvrne na to kakvi su narodi bili prije same civilizacije; kažnjavani šibanjem, smrću ili drugim kaznama, a pogotovo se ovaj dio odnosi na islamski svijet u tadašnjem vremenu. Shodno mučenju i načinu života narodi se dijele na 'mi' i 'oni', tj oni su manje vrijedni, a mi trebamo da gospodarimo njima. Svuda u svijetu se prate i kulturni otpori, potvrđivanje nacionalnih identiteta, a sa političke strane gledišta stvaranje udruženja i partija čiji je cilj nacionalna nezavisnost. (Said, 2002:12)

Kultura je riječ koja obuhvata sve one oblasti, poput vještine deskripcije, komunikacije i reprezentacije, koje su donekle nezavisne od ekonomske, društvene i političke oblasti i uglavnom postoje u estetskim formama kojima je zadovoljstvo jedan od glavnih ciljeva.

Said je posebnu pažnju posvetio romanima, jer su po njegovom mišljenju romani bili veoma bitni u stvaranju imperijalnih gledišta, a roman kao estetski oblik mu je posebno bitan za proučavanje u društvima Britanije i Francuske. Kultura sadržava jedan uzvišeni element, odnosno kultura je skup najboljeg znanja i mišljenja svakog društva, kako bi rekao Metju Arnold. Vremenom kultura na veoma agresivan način postaje usko povezana sa državom ili nacijom, odnosno razdvaja 'nas' i 'njih' na ksenofobičan način, ustvari kultura je podijum na kojem se uzajamno podržavaju politički i ideološki ciljevi, međutim kultura može biti i ratoborna odnosno može biti bojno polje na kojem se ciljevi takmiče.

Pojmovi kultura i imperijalizam su usko povezani, ali ipak je shvatiti i pokazati kakav utjecaj je imala kultura na stvaranje imperije. Međutim, stvaranje imperije potiče od samog nastanka čovjeka, jer je prirodna potreba da čovjek širi i pripaja svoje teritorije koje će nastaniti. Kao najprostije objašnjenje, imperijalizam označava mišljenje o zemlji, nastanjivanje na zemlji kao i vlast nad zemljom koju nastanjujemo. Širenje svoj staništa oduvijek je značilo i patnju drugih čiju teritoriju ustvari zauzimamo. (Said, 2002:18)

Ljudi iz zapadnog i Trećeg svijeta dijele osjećaj da doba visokog ili klasičnog imperijalizma vrši veliki kulturni utjecaj na sadašnjost, odnosno kako Erik Hobsbawm opisuje kao "doba imperijalizma" a koje se završilo razbijanjem kolonijalnih struktura nakon Drugog svjetskog rata. Iz različitih razloga, zapadnjaci imaju potrebu da shvataju da li je prošlost zaista prošla ili ne, što je dovelo do poimanja naše sadašnjosti i prošlosti.

METODOLOGIJA

Definiranje problema

Edward Said je rođen u Jeruzalemu 1935. godine te je stekao poštovanje kao palestinsko-američki intelektualac koji je kroz književne kritike dolazio do aktivizma. Pored pomenutog, njegov značaj u akademiji je viđen kroz postkolonijalne studije te kao predavač engleske i komparativne analize. Nadalje, Said u samoj knjizi *Kultura i imperijalizam* koja je polazna osnova za ovaj rad, govori o prošlosti i sadašnjosti, odnosno o „njima“ i „nama“ te kako se suprotstavljene strane vide. Nadalje, kultura i imperijalizam se ne istražuju kao odvojeni pojmovi, već kao cjelina. Posebnu pažnju je posvetio romanu koji je po njegovom mišljenju bio jedan od ključnih faktora za stvaranje imperijalnih gledišta. Pored romana spominje i pripovjednu prozu prema kojoj su više fokusirani današnji kritičari, a zanemaruju njen položaj u historiji i imperiji.

Shodno navedenom, ova master teza će se fokusirati na rad pomenutog autora sa posebnim akcentom na njegove teorije kulturnog imperijalizma i savremenih međunarodnih odnosa, obzirom da je Said usmjerio svoj rad na britanske, francuske kao i američke imperije. Rad će biti strukturiran na uvodno poglavlje koje će predstaviti metodologiju uz prateću hipotezu nakon čega će se u narednim poglavljima pažnja posvetiti ka historijskom pregledu nastanka imperijalizma, podjeli svijeta na osnovu pomenutog te značaju i osnivanju teorije kulturnog imperijalizma definiranoj od strane Saida uz poseban akcenat na savremene međunarodne odnose. U ovom pogledu, istražiti će se Saidovo viđenje na tri imperije i njihov način upravljanja prekomorskim teritorijama, posebice u pogledu nesmetanja susjednih teritorija u procesu dolaska do zadanog cilja. Finalno, napraviti će se poveznica između Saidovog rada i savremenih međunarodnih odnosa.

Vremenski okvir i hipoteza

Vrijeme istraživanja je vrijeme Hladnog rata, gdje se Amerika pojavljuje kao posljednja supersila dok je glavna hipoteza: „Teorija kulturnog imperijalizma Edwarda Saida se ne kosi sa konceptom savremenih međunarodnih odnosa.“

Pomoćne hipoteze:

1. Teorija kulturnog imperijalizma Edwarda Saida je važna za promišljanja kulturnog imperijalizma u datom historijskom okviru i relevantna za njegovo razumijevanje
2. Dekonstrukcijom književnosti se mogu adekvatno analizirati međunarodni odnosi

3. Kultura i međunarodni odnosi su neizostavno povezani

Metode istraživanja

U skladu sa predmetom istraživanja, postavljenim ciljevima i zadanom hipotezom, kroz ovu master tezu će se koristiti brojne metode kvalitativnog istraživanja poput deskriptivnih, analize sadržaja i pregleda literature. Kroz pomenute metode, a obzirom da se radi o kvalitativnom istraživanju, definisat će se ključni pojmovi *kultura*, *imperijalizam*, *međunarodni odnosi*, *savremeni međunarodni odnosi* te će se pregledom do sada objavljenih radova na temu izvršiti sistematizacija literature što će se rezultirati komparacijom teorija kulturnog imperijalizma koje je postavio Said te njihovo (ne)podudaranje sa savremenim međunarodnim odnosima.

DEFINIRANJE KLJUČNIH TERMINA

Kultura i imperijalizam

Radojković smatra da je kulturni imperijalizam suprotan od međunarodnog komuniciranja, odnosno da je nužno, kako on kaže, poštovati i održavati nacionalni, kulturni i slične pluralizme, te nastojati održati njihovu postojanost. (Radojković, Vranješ, Stojković, 2015: 45). Nadalje, kao začetke ovog termina Radojković smatra sličnosti sa kulturnom dominacijom i kulturnom zavisnošću, što se može shvatati kao kulturni imperijalizam, odnosno kao njegov rad i posljedica. Historijski gledano, možemo reći da kulturni imperijalizam kao naučni diskurs se pojavljuje tek 20. stoljeća, ali koncept njegovih praksi su kroz dugogodišnju historiju bile asocijacija za vojnu intervenciju. (Radojković, Vranješ, Stojković, 2015: 50)

Primjera radi, širenje Rimskog carstva se može posmatrati kao prizma kulturnog imperijalizma. Iako su Rimljani bili poznati po Pax Romani, imajući dug period mira, prisilni dolazak kulturne raznolikosti populacije koju je Rim osvojio je doveo do nestabilnosti. Nakon Rima, kulturni imperijalizam se povezuje sa kolonizacijom koja, iako je imala vojne pokretače, kolonizatori su često koristili zakon i obrazovanje u cilju nametanja vlastite kulture. Kako su stoljeća prolazila, tako se i koncept kulturnog imperijalizma mijenjao sa vojnog na istinski kulturni, kroz politički uticaj snažnije nad manje snažnom zemljom, poput Sovjetskog Saveza i nametanja komunizma na druge zemlje, ili kada su Sjedinjene američke države težile ka kreiranju ekonomskog tržišta kojem je u cilju potražnja američkih dobara.

Nadalje, sam termin kultura sadržava jedan uzvišeni element, odnosno kultura je skup najboljeg znanja i mišljenja svakog društva, kako bi rekao Metju Arnold. Vremenom kultura na veoma

agresivan način postaje usko povezana sa državom ili nacijom, odnosno razdvaja “nas” i “njih” na ksenofobičan način, ustvari kultura je podijum na kojem se uzajamno podržavaju politički i ideološki ciljevi, međutim kultura može biti i ratoborna odnosno može biti bojno polje na kojem se ciljevi takmiče.

Međunarodni odnosi

Međunarodni odnosi su sastavni dio svakog društva, dio su savremene historije i kao takva obuhvata sve oblasti kao što su trgovina, ekonomija, razmjena dobara i novca, filozofije, sociologije, a kao i oblasti politike i kulture. Možemo ih posmatrati i kroz mnoge teorije: poput naturalizma, pozitivizma, institucionalizma, marksizma i konstruktivizma, a dvije glavne teorije koje se pojavljuju u međunarodnim odnosima su realizam i liberalizam

Realizam kao pokretačka teorija međunarodnih donosa ali i kao politička tradicija, uključuje brojne različite oblasti koje se međusobno prepliću. Anarhija, kao osnovna karakteristika međunarodnog sistema, gledana kroz realizam, ipak nije dovoljna pretpostavka za objašnjavanje ili čak predviđanje vanjskih ili sigurnosnih politika jedne države. Sa druge strane, liberalizam se javlja kao suprotnost realizmu gdje kroz institucije i režime, liberalisti smatraju da mogu čak prevazići uticaj anarhije. Ipak, posljednjih godina, sve veći značaj se daje konstruktivizmu u međunarodnim odnosima

Međunarodni odnosi su najvažniji koncept političkih nauka, a izučavaju odnose između zemalja, njihovo međusobno utjecanje kao i politiku države jedne prema drugoj, a to sve se istražuje i kroz rad u međunarodnim organizacijama i međunarodnim korporacijama.

Glavni subjekt međunarodnih odnosa je država, jer da nema države ni ostali subjekti, odnosno međunarodne organizacije, se ne bi mogli odrediti.

Historiju međunarodnih odnosa posmatramo od početka dvadesetog stoljeća posebno kroz Zapad i Sjedinjene Američke Države. Tokom 1920-ih u Evropi i Sjevernoj Americi se stvaraju novi centri, instituti, škole i univerzitetski odjeli koji su posvećeni samo međunarodnim odnosima, odnosno nastavi i njihovom istraživanju. Formiraju se prve privatne organizacije koje promovišu proučavanje međunarodnih odnosa, a daju se i značajne donacije za podršku naučnim časopisima, sponzoriranje obuka, instituta, konferencija kao i za dodatnu stimulaciju za univerzitetsko istraživanje.

Savremeni međunarodni odnosi

Savremeni međunarodni odnosi su usmjereni na povezivanje discipline međunarodnih odnosa sa paralelnim debatama u društvenoj političkoj teoriji, radi obostranog interesa, a za pomirenje individualne autonomije sa političkom zajednicom.

Samo nekolicina država je nastavila dalje od insistiranja na punom suverenitetu i mogu se smatrati "postmodernim". Sposobnost diskursa savremenih međunarodnih odnosa da objasni odnose ovih različitih tipova država je sporna. Nivoi analize su način sagledavanja međunarodnog sistema, a u to uključuju domaću državu kao cjelinu, individualni nivo, međunarodni nivo transnacionalnih i međuvladinih poslova i globalni nivo.

Za razliku od međunarodnih odnosa gdje je vitalni dio država, kod savremenih međunarodnih odnosa, vitalni dio su međunarodne institucije. Na nivou sistema, većinom interakcija upravljaju oni, a zaranjuju se tradicionalne institucije i prakse međunarodnih odnosa, kao što je na primjer upotreba rata (osim u samoodbrani).

Nastanak savremenih međunarodnih odnosa možemo vidjeti u periodu rivalstva između Amerike i Sovjetskog saveza, kada Amerika i saveznici nisu mogli prihvatiti da se SSSR zalaže za uspostavljanje komunističkih režima, što je rezultiralo krajem američko-sovjetskog saveza i početak Hladnog rata, dolaskom predsjednika Harry Trumana. Ovo je imalo bitan utjecaj na sistem međunarodnih organizacija.

KULTURNI IMPERIJALIZAM EDWARDA SAIDA

U samom uvodu knjige kultura i imperijalizam Said objašnjava kako se varvarskim narodima donosi civilizacija, odnosno želi da se osvrne na to kakvi su narodi bili prije same civilizacije; kažnjavani šibanjem, smrću ili drugim kaznama, a pogotovo se ovaj dio odnosi na islamski svijet u tadašnjem vremenu. Shodno mučenju i načinu života narodi se dijele na ‘mi’ i ‘oni’, tj oni su manje vrijedni, a mi trebamo da gospodarimo njima. Svuda u svijetu se prate i kulturni otpori, potvrđivanje nacionalnih identiteta, a sa političke strane gledišta stvaranje udruženja i partija čiji je cilj nacionalna nezavisnost.

„ Kultura je riječ koja obuhvata sve one oblasti, poput vještine deskripcije, komunikacije i reprezentacije, koje su donekle nezavisne od ekonomske, društvene i političke oblasti i uglavnom postoje u estetskim formama kojima je zadovoljstvo jedan od glavnih ciljeva. “(Said, 2002: 10)

Said je posebnu pažnju posvetio romanima, jer su po njegovom mišljenju romani bili veoma bitni u stvaranju imperijalnih gledišta, a roman kao estetski oblik mu je posebno bitan za proučavanje u društvima Britanije i Francuske.

Kultura sadržava jedan uzvišeni element, odnosno kultura je skup najboljeg znanja i mišljenja svakog društva, kako bi rekao Metju Arnold.

Vremenom kultura na veoma agresivan način postaje usko povezana sa državom ili nacijom, odnosno razdvaja ‘nas’ i ‘njih’ na ksenofobičan način, ustvari kultura je podijum na kojem se uzajamno podržavaju politički i ideološki ciljevi, međutim kultura može biti i ratoborna odnosno može biti bojno polje na kojem se ciljevi takmiče. (Said, 2002: 16)

Imperija, geografija i kultura

Posmatranje dešavanja iz prošlosti je jedan od načina za tumačenje sadašnjosti, a najveće pitanje koje se javlja u tom procesu je da li je prošlost zaista prošla ili se nastavlja još uvijek.

Prema T.S. Eliotu tradicija obuhvata smisao za historiju koji obuhvata shvatanje i percipira ne prošlost kao nešto što je samo prošlo i nestalo već kao nešto što je prisutno i u sadašnjosti, odnosno prošlost je prisutna u sadašnjosti. Ono što je bitno za shvatiti je da koliko god se trudili da zaboravimo prošlost, jednostavno je nemoguće da se prošlost ogradi od sadašnjosti, jer bez obzira na sve prošlost i sadašnjost upućuju jedna na drugu i jedno s drugim žive. (T.S.Eliot, 1919:12)

Prema Eliotu, način na koji shvatamo i vidimo prošlost zapravo formira naše viđenje i razumijevanje sadašnjosti. Ovako složeno shvatanje prošlosti i sadašnjosti pokazale su se kao veoma bitne u pronalaženju značenja riječi „imperijalizam“ koju je u današnjici jako teško upotrijebiti jer se u njeno osnovno značenje stavljaju i dodjeljuju svakojaki izrazi, pitanja, nedoumice, te se kao logičan slijed javlja sumnja da li je imperijalizam nastao kao ekonomska pojava, zašto je nastao, koji su uzroci nastanka imperijalizma i da li je njegov dalji razvoj konačan, ovo su pitanja sa kojima se imperijalizam susreće. (T.S.Eliot, 1919:5)

Kada govorimo o američkoj imperiji, prema mišljenju samih Amerikanaca Sjedinjene Američke države nisu samo imperijalna sila, već se uvijek javljaju kao zastupnik pravde, jednakosti, slobode bez obzira na cijenu.

O ranijim pitanjima sa kojima se imperijalizam susreće raspravljali su mnogi mudraci, teoretičari, stratezi, što je svakako dovelo do opstanka imperijalizma i dovelo u pitanje neprimjenjivost tog pojma na SAD.

Međutim, bez obzira na politička i ekonomska pitanja o nastanku imperijalizma, gotovo nikako se ne spominje utjecaj same kulture na moderni imperijalizam, kao ni to da imperijalizam iz 18. i 19. vijeka ima veliki utjecaj na današnjicu.

Britanija, Francuska i SAD su bile imperijalne sile u 19. vijeku, koji se još naziva i „vijek zapada“ što je ustvari i osnovica današnjeg svijeta, prvenstveno su velike moći bile skoncentrisane samo u Francuskoj i Britaniji a kasnije se proširilo i na Sjedinjene Američke Države. Sve što danas imamo i koristimo: elektronska komunikacija, globalni domet tržišta, putovanja, dostupnost resursa su nam zapravo omogućile ove imperije koje se i dalje šire i konstantno imaju potrebu da dodatno pripajaju teritorije. (Deutsch 1968:20)

Amerika od samog početka se temelji na ideji „imperiuma“ – dominiona, države ili suvereniteta koji će jačati, uvećati teritoriju, postati vladajući i upravljati teritorijom koja se nalazi pod njenom vlašću. Ono što je predstavljalo dodatni napor je bilo osvajanje teritorije Sjeverne Amerike, obzirom da domoroci nisu dozvolili tako lahko da se njima zavlada niti da se zauzme teritorija na kojoj su bili, što je na kraju rezultiralo da su neki domorodački narodi u potpunosti istrijebljeni, dok su drugi raseljeni. (Hollis, 1990:26)

Također, veliki izazov je predstavljalo i daleke teritorije označiti kao vitalne za američke interese, tj. osvojiti ih i pripojiti teritoriji, kao što su: Filipini, Karibi, Srednja Amerika, sjeverna Afrika, dijelovi Evrope, i Bliskog Istoka, Vijetnam i Koreja.

Iako se riječ „imperijalizam“ tek odnedavno i rijetko pojavljuje u američkoj kulturi politici i historiji, ali veza između kulture i imperijalne politike je skoro u potpunosti neposredna. Amerika i dalje drži svoj stav o svojoj veličini, hijerarhiji rasa, kao i da je američka revolucija neponovljiva. (Hollis, 1990:26)

Za razliku od Amerike, u 19. stoljeću u Francuskoj i Britaniji imperija je bila glavna tema kojoj se u kulturi poklanjala velika pažnja. Britanska Indija i francuska Sjeverna Afrika su imale veliku ulogu za privredu, politički život kao i društveni milje Francuske i Britanije.

Mnogi pisci, pjesnici, pustolovci, vizionari, parlamentarci i mnogi drugi su doprinijeli oblikovanju kolonijalne stvarnosti.

„ Termin imperijalizam označava praksu, teoriju i stav dominantnog metropolskog centra koji vlada udaljenim teritorijama; „kolonijalizam“ koji je gotovo uvijek posljedica imperijalizma, predstavlja stvaranje naseobina na udaljenoj teritoriji. “ (Said, 2002: 50)

Prema Majklu Dojlu, imperija je formalni ili neformalni odnos u kojem jedna država kontroliše stvarni politički suverenitet drugog političkog društva, a koji se može postići silom, političkom saradnjom, ekonomskom, društvenom ili kulturnom zavisnošću. Jednom rječju, imperijalizam je proces, odnosno politika osnivanja imperije i njenog održavanja.

Pojmovi kultura i imperijalizam su usko povezani, ali ipak je bitno shvatiti i pokazati kakav utjecaj je imala kultura na stvaranje imperije. Međutim, stvaranje imperije potiče od samog nastanka čovjeka, jer je prirodna potreba da čovjek širi i pripaja svoje teritorije koje će nastaniti. Kao najprostije objašnjenje, imperijalizam označava mišljenje o zemlji, nastanjivanje na zemlji kao i vlast nad zemljom koju nastanjujemo. Širenje svoj staništa oduvijek je značilo i patnju drugih čiju teritoriju ustvari zauzimamo. (Said, 2002: 36)

Ljudi iz zapadnog i Trećeg svijeta dijele osjećaj da doba visokog ili klasičnog imperijalizma vrši veliki kulturni utjecaj na sadašnjost, odnosno kako Erik Hibsbaum opisuje kao "doba imperijalizma" a koje se završilo razbijanjem kolonijalnih struktura nakon Drugog svjetskog rata. Iz različitih razloga, zapadnjaci imaju potrebu da shvataju da li je prošlost zaista prošla ili ne, što je dovelo do poimanja naše sadašnjosti i prošlosti.

Ni kolonijalizam ni imperijalizam ne predstavljaju samo nasumično naseljavanje teritorija, već se kroz sam nastavak imperijalizma, kako je ranije spomenuto pojavljuju pojmovi „inferiorni“; „pokoreni“; „potčinjeni“, međutim u jakim ideologijama imperija, glavni argument i pokretač je da neki narodi jednostavno preklinju da budu pokoreni i da njihovi teritoriji budu zauzeti.

Za razliku od npr. Rusije, Britanija i Francuska su zauzimale hiljadama kilometara duge teritorije, te samim tim dolazi do miješanja raznih kultura koje je potrebno proučiti i upoznati. (Hollis, 1990:26)

Nastanak i razvoj imperija je bila zapravo želja za radom i nada za još veću zaradu, međutim, imperijalizam je nešto više od toga. Cilj imperijalizam je bilo nešto više od same zarade i novca, odnosno stvorila se obaveza prema stalnom kruženju koje je s jedne strane normalnim ljudima omogućilo da shvate činjenicu da je daleke teritorije jednostavno potrebno pokoriti i da je njihova dužnost da jednostavno budu inferiorni, a sa druge strane da pokoreni jednostavno nemaju nikakvu averziju ni mržnju prema imperijama i onim koji su ih pokorili. Ono što je bitno je da su kolonizatori vodili i neku vrstu „unutrašnje“ borbe, jer je dosta veći broj bio pokorenih nego inferiornih, te su se i sami kolonizatori plašili njihove snage. (Said, 2002: 25)

Imperijalizam se može posmatrati i kao jedan vid staloženosti, koherentnosti između inferiornih i pokorenih. U imperijalnoj kulturi sve nejednakosti i nepravde se spajaju i stapaju u jedno, a osnovu imperijalnog autoriteta je zapravo mentalna stabilnost i jačina kolonizatora, odnosno, da on smatra da sve što radi, radi za više dobro i za zajednički interes svih. (Said, 2002: 40)

Kraj Drugog svjetskog rata je označio i kraj imperijalne vladavine Britanije i Francuske nad dalekim teritorijama sa kojih su se povukle, a male države se oslobodile svojih tlačitelja. Međutim, bez obzira što su se povukle, njihova vladavina je ostavila veliki utjecaj na kulturu, identitet, nove generacije nakon koloniziranja, jer je na svaki aspekt života imperija utjecala na potčinjene.

Bez obzira na imperijalnu prošlost, svakako da ne treba u cjelini osuđivati zapadnu kulturu ili umjetnost

Slike prošlosti – čisto i nečisto

Kraj 20-og stoljeća nam je omogućio da uvidimo koliko su kulture povezane međusobno, međutim i da vidimo razlike koje dijele jednu kulturu od druge i koliko je to zapravo vještačka, ljudska tvorevina. U svim nacionalno određenim kulturama težnja je usmjerena ka suverenitetu, vladavini, kao npr. francuska i britanska.

Kulture nisu jednolične, već iz razlika i podjela više stvari prihvataju nego što odbacuju, to možemo vidjeti konkretno na primjeru današnjeg Alžira ili Indije, jer je nemoguće izdvojiti nešto što je francusko ili britansko, a što se nalazi u današnjici ovih država. Također, nemoguće

je odvojiti London kao da je samo britanski ili Pariz kao da je samo francuski jer i jedan i drugi grad imaju veliku populaciju doseljenika iz svojih bivših kolonija.

Iako su sve kolonije danas nezavisne, devetnaestovjekovni zagovornik kolonijalizma Žil Arman je rekao, a Said citirao:

„ Kao princip i kao polazna tačka mora se usvojiti činjenica o hijerarhiji rasa i civilizacija, mora se prihvatiti činjenica da mi pripadamo superiornijoj rasi i civilizaciji i mora se paziti na superiornost, iako pruža izvjesna prava, za uzvrat nameće veoma stroge obaveze. Osnovno opravdanje za porobljavanje domorodačkog stanovništva ne leži samo u uvjerenju da smo superiorni u tehnološkom, ekonomskom i vojnom već i u moralnom pogledu. Naše dostojanstvo počiva na ovom svojstvu i ono je u osnovi našeg prava da upravljamo ostatkom čovječanstva. Materijala moć je samo sredstvo za ostvarenje tog cilja“. (Said, 2002:62)

Sama ova Armanova izjava objašnjava današnje rasprave o nadmoći zapadne civilizacije, te samim tim dolazimo do zaključka da je utjecaj prošlosti na kulturne stavove sadašnjosti bitniji od same prošlosti, a odnos kolonizatora i kolonizovanih se javlja i danas u odnosu između Sjevera i Juga.

Dok imperijalni starosjedioci žale za prošlim vremenom, sa druge strane imamo zemlje Trećeg svijeta koje ne mogu tako lahko da se riješe osjećaja poniženja koje su preživjele u toku kolonijalne prakse i imperijalne vladavine, međutim u moru loših strana donijelo im je i neke koristi: liberalne ideje, nacionalnu samosvjesnost kao i tehnološka dobra, te kada posmatramo sa ove tačke gledišta, imperijalizam nije bio toliko loš period. (Said, 2002: 70)

Pravi problemi današnjice i demokratije se javljaju zapravo u odbacivanju intelektualaca, pogotovo intelektualaca iz arapskog svijeta koji svoje mišljenje zastupaju javno, a koji su mrzitelji kolonijalizma. Intelektualci sa zapada ih posmatraju kao prepreke koje su okrenute prošlosti i koji izvlače samo negativne strane iz kolonijalizma.

Emancipacija kolonija Trećeg svijeta je zapadnjacima donijela samo glavobolju, odnosno nakon Vijetnama i Irana koji amerikancima služe da ih podsjetu na golgotu koju su preživjeli, doživjeli su šamar realnosti koji ih je natjerao da ispituju čitav proces dekolonizacije i šta im je to donijelo, odnosno da su inferiorni donijeli „njima“ napredak i modernizaciju, a trebali su ih i dalje držati potlačene i pokorene pod kontrolom.

Jedan od zaključaka o zapadnom imperijalizmu u knjizi je zapravo da se staro imperijalno preduzetništvo iscrpljuje, ali iako su fizički napustili neke svoje kolonije, npr u Aziji ili Africi, oni i dalje zauzimaju stav da vladaju njima u intelektualnom i moralnom pogledu. Fokus nije

na onome što je zajedničko u čitavom ovom procesu, već ono što nikada ne smije biti zajedničko, a to je vlast, moć. (Said, 2002: 75)

Nesaglasna iskustva

Ljudsko iskustvo je podložno analizi i tumačenju, ali je najvažnije da nije ograničeno nacionalnim nitima. Moramo biti svjesni i istrenirani da trebamo da razumijemo različite rase, države, kulture čak i zasebno žene kao i zasebno muškarce. Odnosno, bitno je da razumijemo i prihvatamo različite potrebe, unutrašnje formacije, slaganja i slično.

Francuska - Napoleonov pohod na Egipat je bio toliko snažan i nezaustavljiv da je potlačeni Egipat mogao samo da gleda kako francuska vojska nadire u svaki dio države, a oni ne mogu učiniti ništa da to zaustave. Imperijalno osvajanje za Francusku nije bilo samo puko „paranje šavova“ već je bilo toliko ukorijenjeno, da je postalo institucionalizovano prisustvo u francuskom životu, što je naravno stvorilo velike razlike između Francuske kao imperije i potlačenih. Francuska je stava da je funkcija kolonijalizma donijela samo dobro kolonijama, odnosno da je to bolji dio njihove historije i postojanja.

„ Mali broj temeljnih kritičkih studija usredsređuje se na odnos između modernog zapadnog imperijalizma i njegove kulture... “ (Said, 2002:91)

Imperijalizam drži do stava i dalje da niko od kolonijalnih država ne bi bio samostalan niti postojao da nije bilo njih, kolonizatora, čiji odlazak je kolonije vratilo na prvobitno odurno stanje u kojem su ih i zatekli.

Nije uopšte upitno da se u posljednjim godinama pojavljuje sve veći povratak vjerskim i plemenskim osjećanjima širom svijeta, međutim, borbe oko prevlasti u državama su se počele javljati u nacionalnim i etničkim grupama, kulturama, religijama i to kroz javno mnijenje, ideološke predstave i slično, a samo u cilju i interesu državne politike. Međutim čak i u ovoj borbi veliku ulogu su imali intelektualci. Ono što i dan danas zastupaju Sjedinjene Američke Države je da velike sile imaju pravo da štite svoje interese u dalekim zemljama i po cijenu vojne invazije, a manje sile su niže i manje bitne što znači da imaju manja prava i standarde. Tako je još od rata iz 1967. godine arapski svijet Zapadu predstavljen kao sirov, grub, pun terorista i bogatih šeika, ali se malo govori o arapskoj kulturi koja je bila pod velikim utjecajem baš Sjedinjenih Američkih Država. (Said, 2002: 98)

Samoodređenje je dio svake kulture, ono ima svoju retoriku, skup autoriteta kao i vlastitu prepoznatljivost, međutim u svijetu u kojem elektronska komunikacija predstavlja neophodnost, trgovina, putovanja, potvrda svog identiteta nije samo tek puka ceremonija. Kultura je značajno opasna ako pokrene aktivistički pristup i strasti, tada dolazi do mogućnosti da se narodi vrte u imperijalističko vrijeme kada je Zapad stvarao vrline samo radi rata.

Zapad se javlja kao jedan uzvišeni stepen kulturnih dostignuća, ali i zastrašujući neprijatelj prema ostatku svijeta, te da će se ropstvo vratiti ukoliko Zapada nestane, dakle izvan Zapada ne smije i ne može postojati napredak već samo postoji varvarizam, dok Ameriku niko nije smio predstaviti kao kolonizatora.

Nesklad između moći evropskih kolonizatora i nemoći kolonija dovodi do pojave antikolonijalnog otpora koji je i generacijama poslije još uvijek zastupljen.

Povezivanje imperije sa sekularnom interpretacijom

Mnogo prije vremena Drugog svjetskog rata pa sve do ranih sedamdesetih godina izučavanje komparativne književnosti u Evropi i Sjedinjenim Američkim Državama bila je obilježena stilom koji danas gotovo da i ne postoji, a glavna karakteristika tog stila je da je uporedna književnost najprije nauka, a ne ono što danas nazivamo kritikom. Komparativisti početka dvadesetog stoljeća, morao je biti toliko potkovan znanjem i naučen da bi se i oni ozbiljni učenjaci učinili „mlitavim“. (Said, 2002:103)

Iza ovakvih naučnika je bila duga tradicija humanističkog obrazovanja koju danas povezujemo sa kasnim osamnaestim stoljećem, a temelj rada je vjerovanje da ljudski rod sačinjava jedinstvo čiji se napredak i stvaralaštvo može posmatrati samo kao usklađeno historijsko iskustvo.

Porast nacionalizma se javlja u periodu od 1745. godine do 1945. godine, a odnos nauke i nacionalnih institucija nije dovoljno dobro proučavan. Međutim, bez obzira na ovu činjenicu mnogi evropski mislioci su slavili ideje i vrijednosti koje su prisvajali svojim nacionalnim kulturama.

Prva američka katedra i časopis komparativne književnosti nastali su 1891. godine na Kolumbija univerzitetu, a prvi šef katedre je bio Džordž Edvard koji je za uporednu književnost rekao da je spona čitavog svijeta, pored institucionalne mašinerije koju su sačinjavali sudski tribunali. Naveo je da će savremeni naučnik osjetiti blagodati ovog širenja više nego bilo koji obični građanin. Pojavljivanje novih studija pod nazivom Uporedna književnost poklapa se sa

rađanjem tog novog i većeg svijeta i upliva naučnika u isti. Istraživanja će ići svojim tokom do krajnjeg cilja koji ustvari predstavlja jedinstvo čovječanstva u duhovnoj zajednici nauke, umjetnosti i ljubavi. (Said, 2002:108)

Akadska djelatnost komparativne književnosti vodila se idejom da Evropa i Sjedinjene Američke Države zajedno čine centar svijeta, ne samo zbog političkog položaja već i zbog toga što njihova književnost zaslužuje neku posebnu pažnju u izučavanju. Prisjetimo se da je Evropa podlegla pod moć fašizma, te su se Sjedinjene Američke Države jednostavno okoristile o izbjegle intelektualce. Ideja o evropskoj i zapadnoj ujedinjenosti je sadržana u mnogim naučnim radovima u oblasti komparativne književnosti. Shvatanje zapadne književnosti, koja se nalazi u samom srcu komparativne književnosti, slavi određenu ideju historije dok zamagljuje realnu političku i geografsku stvarnost koja se sve više uvlači u uporednu književnost i proširuje do devetnaestovjekovne proze. Najviše se spominju klasne i političke pobune, promjene ekonomskih modela kao i ratovi.

Periodna nadmoć Evrope doživljava vrhunac u raznim historijskim prednostima koje su joj omogućile da pregaze prirodne prednosti oblasti kojima je vladala. Krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća Evropa jeste gospodarila svijetom. (Said, 2002:113)

Kultura se mora razumjeti, ona nije neposredna činjenica. Puno vremena će proći do stvaranja novih kulturnih formacija, a intelektualci koji zavise od dugogodišnjih procesa su neophodni za ovaj proces. Rijetko se priznaje da kolonizovane ljude treba priznati i čuti šta imaju da kažu.

Nastanak i stvaranje zapadne kulture se može posmatrati kao arhiv geografski izmrvljen i sastavljen od različitih kolonija, odnosno podijeljen imperijom. Za historiju naučnih oblasti kao što su komparativna književnost, antropologija, studija engleske kulture možemo reći da su povezane imperijom odnosno doprinose prevlast zapadnjačke kulture nad nezapadom.

To nas dovodi do zaključka da kulturne forme zapada treba izvući iz čahure i granica u okviru kojih su bile sigurne i postaviti ih u dinamičnu sredinu nastalu imperijalizmom. Imperijalizam možemo smatrati procesom koji se javlja kao dio metropolske kulture koji nekad priznaje a nekad prikriva rad imperije. Pitanje koje nam se javlja je kako su britanska, francuska i američka kultura uspjele da održe hegemoniju nad teritorijom i da ojačavaju pristanak javnosti na vladavinu dalekih teritorija. Princip dominacije i otpora je utemeljen na podjeli između Zapada i ostatka svijeta. (Said, 2002:120-121)

Kada posmatramo englesku, francusku i američku kulturu primjetit ćemo jasnu kulturnu topografiju. Na primjer u britanskoj kulturi otkrivamo zanimanje za Šekspira, Spencera, Defoa,

Džejn Ostin koji predstavljaju zaplete u dalekim i perifernim predjelima (Irska, Afrika, Jamajka), a koje su potlačene i inferiorne u odnosu na njih.

Slična struktura se pojavljuje u francuskoj ili američkoj kulturi. Međutim nismo u stanju reći da li su ove strukture priprema za imperijalnu kontrolu i usvajanje. Tumačeći ove strukture shvatanja i odnosa kod njih nije bilo nikakvog neslaganja, već su imale jednoglasnost da potčinjenim rasama treba vladati i samo jedna rasa može imati moć da bude iznad svih. Tumačenje velikih tekstova metropolske kulture ne bi bilo moguće bez pokreta otpora imperiji. U američkoj kulturi ne postoji ni jedan drugi način shvatanja svijeta bez poimanja imperijalne borbe. (Said, 2002:130)

Živimo u svijetu materijalnih dobara ali i u svijetu predstavljanja, gdje predstave čine jezgro kulture, a problem predstavljanja zauzima središnje mjesto ali se rijetko stavlja u svoj imperijalni kontekst. Kultura je rasterećena bilo kakvih zapleta sa moći.

U posljednjih desetak godina u Sjedinjenim Američkim Državama vodi se rasprava o liberalnom obrazovanju. Prvi put se ovo dovodi u pitanje šezdesetih godina kada su podrivačke snage dovele u pitanje autoritet i tradiciju američkih univerziteta ugledne akademske struje su postale novije i uzdrmale su stabilnost akademske američke prakse. Odgovor Zapada su bili pokušaji da se utvrde stari autoriteti, to jeste da se uvode knjige bez kojih zapadnjak ne bi mogao da stekne obrazovanje. (Said, 2002:132)

Svi naponi utrošeni na kritičku teoriju, roman zaobilaze glavni politički horizont zapadne kulture: imperijalizam i to zato što kritički diskurs nije primio k znanju raznovrsnu postkolonijalnu književnost koja je nastala u otporu evropskoj i američkoj imperijalističkoj ekspanziji. Modernu evropsku i američku kulturu čitamo i povezujemo sa imperijalizmom, dok je naša dužnost da je protumačimo u svjetlu onih tekstova u kojima nije bilo dovoljno povezano niti dovoljno usmjereno ne ekspanziju Evrope.

Teorijski rad mora početi da objašnjava odnos između imperije i kulture. Niz novih grupa, radova mlađih naučnika kreće u nove historijske poduhvate. Kako se izučavanje kulture širi na masovne medije, popularnu kulturu i slično, fokus na moć je sve veći. Spajanje prošlosti i sadašnjosti, imperijalista i imperijalizovanih, kulture i imperije nema za cilj da se umanje i uvećaju razlike već da se ukaže na njihovu uzajamnu povezanost.

Svugdje u Britanskoj i Francuskoj osamnaestovjekovnoj i devetnaestovjekovnoj kulturi nalazimo aluzije na imperiju, ali nigdje kao u britanskom romanu. U Francuskoj je imperijalna orijentacija bila daleko različita od engleske jer zbog političkog prevrata, gubitka kolonija, nesigurnosti posjeda kroz koje je Francuska prošla tokom revolucije u Francuskoj kulturi je identitet Francuske imperije bio slabiji za razliku od Engleske koja je imala potporu i stabilnost same Engleske politike. Imperija je povezana sa trajnim posjedima, dalekim prostorima, čudacima i ostalim neprihvatljivim ljudskim stvorovima. Činjenica da su bivši kolonizovani podanici postali glavni tumači imperijalizma pružilo je imperijalizmu nametljiv identitet koji je postao predmet proučavanja. (Said, 2002:140)

Bez imperije ne bi postojao evropski roman kakav poznajemo danas jer ako proučimo razlog njegovog nastanka shvatićemo da je u njegovom stvaranju više od sklopa narativnog autorstva koji pravi roman i složene ideološke konfiguracije čiji temelj je čežnja ka imperijalizmu. Roman i imperijalizam su nezamislivi jedan bez drugog obzirom da je roman najmlađa književna forma, a njegova pojava je najviše vezana za Zapad.

Do prvog svjetskog rata Britanska imperija je bila dominantna što je ustvari bio ishod procesa započetog krajem 16. stoljeća. Dok je, na primjer, Francuska imala razvijenije intelektualne institucije (akademiju, univerzitet, časopise i slično) ali se naknada za ovu neusklađenost javila u vidu uspona britanskog romana. Ekspanzija britanske trgovine i imperijalizma zavisila je od kulturnih i društvenih faktora poput obrazovanja ili novinarstva. Od 1870. godine mnogi naučnici se slažu da se britanska politika nije kretala u povećanju imperije već u pravcu odbrane, čuvanja da se zaustavi njeno rasipanje. (Said, 2002:143)

Čuvanje britanskih prekomorskih i domaćih teritorija nije se moglo porediti sa drugim evropskim ili američkim silama kod kojih je često dolazilo do posrtanja. Britanska moć je bila dugotrajna i sve više osnaživana. Engleski pisci su smatrali da je tuđina tamo negdje nešto strano čime „mi“ moramo da gospodarimo. Jedino je Engleska uspjela da sačuva prekomorsku imperiju sa zavidnim ugledom. Istina da je i Francuska ponekad bila takmac, ali je francuska imperijalna svijest krajem 19. vijeka bila iskidana jer je bila pod velikim uticajem Engleske. Osnova imperijalnog i kulturnog sukoba su teritorije, geografske oblasti. Razmišljanje o udaljenim prostorima i njihovoj kolonizaciji i naseljavanju odvija se na zemlji, oko nje ili zbog nje što znači da je smisao imperije posjedovanje zemlje.

„Imperijalizam i s njim povezana kultura potvrđuju primat geografije i ideologiju vezanu za kontrolu nad teritorijom. Geografska perspektiva stvara projekcije – imaginativne kartografske, ekonomske, historijske ili opšte kulturne projekcije.“ (Said, 2002:163)

Imperija mora imati kalup ideja u koji će moći da se ulije dok mlade nacije sanjaju mladalački san o dičnom mjestu u svijetu. Sve u evropskoj i američkoj kulturi priprema se za veliku ideju u imperiji. Ako je nekada postojao kulturni otpor ideji imperijalne misije on je bio bez posebne podrške. Ne možemo smatrati da je glavni uzrok rane evropske kulture to što je prouzrokovala imperijalizam, ali isto tako ne možemo reći da za sve probleme bivšeg kolonizovanog svijeta treba okriviti Evropu. Evropska kultura je predstavljala sebe na takav način da je potvrđivala i opravdavala vlastite sklonosti za imperijalnu vladavinu dalekim prostorima.

Imperijalizam možemo opisati kao ekspanziju nacije podrazumijevajući da je ovaj proces razumljiv ako se ekspanzija shvati kao bitniji termin od nacije, jer je nacija predstavljala utvrđenu veličinu koja je nastajala godinama ranije. Koliko god u Engleska i Francuska slične uvijek su jedna drugu smatrale velikim neprijateljima. (Said, 2002:170)

Kulturni integritet imperije

Napoleonova francuska literatura je bila puna ideja, razmišljanja i putovanja o neevropskom svijetu ali je bila usko specijalizovana za izvještaj o kolonijama. Zbog toga Francuska pokazuje ograničeno kulturno zanimanje za predjele u koje odlaze trgovci, naučnici ili vojnici gdje na istoku ili u Americi susreću svoje britanske parnjake. U Francuskoj između 1815. i 1870. godine su postojale kolonijalne struje ali nijedna nije vladala drugom. Za razliku od Francuske, Engleska je imala nespecijalizovana i lako razumljiva shvatanja o prekomorskim interesima.

Sve kulture teže da o stranim kulturama stvore predstave koje će im omogućiti da njima vladaju ili da ih kontrolišu. Ipak ne stvaraju sve kulture o stranim kulturama takvu predstavu u cilju da njima kontrolišu. Nada da će Engleska biti kraljica svijeta, izvor svjetla za cijeli svijet je u svom temelju značila da će njeni mladi biti kolonizatori čiji zadatak će biti da unaprijede moć Engleske na kopnu i moru, u suprotnom će njena kultura i umjetnost propasti. Svi neevropski predjeli na marginama zapadnog društva čiji su stanovnici i društva predstavljali neevropsku suštinu pretvoreni su u sluge Evrope, što je Evropi dozvolilo da kontroliše sve što nije Evropa. (Said, 2002:172)

Do kraja 19. vijeka imperijalizam je u Engleskoj smatran suštinskim za dobrobit plodnosti u Britaniji. U tom smislu vladale su ideje koje su se zalagale za imperijalnu vladavinu, a često je i ideološki primjenjivale. Geografske i kulturne granice između zapada i njegove nezapadne periferije su toliko snažne da ih smatramo apsolutnim.

Veliki geografski domet imperija ukršta se sa univerzalnim diskursima kulture. Nepobitno je da je samo moć u stanju da dovede do takvog ukrštanja. Motiv imperijalizma je utkan u strukturu kulture, proze, retorike, historije.

Imperija na djelu: Verdijeva Aida

„Struktura shvatanja i odnosa“ bila je svuda prisutna i utjecajna na svaki način čak i mnogo prije nego što je ozvaničeno postojanje imperije. Devetnaestovjekovni evropljanin je imao lepezu mogućnosti, ali su sve počivale na ugnjetavanju starosjedilaca. Prva mogućnost je iskorištavanje dalekih teritorija i naroda iz čega proizilaze putovanja, trgovina, upravljanje i pripajanje, a druga mogućnost je ideološko opravdanje kojim bi se domoroci najprije uništili da bi nakon toga bile uspostavljeni kao bića kojima treba vladati. Treća mogućnost je „pozapadnjivanje“ nazadnih naroda što je predstavljalo iskupljenje Zapada putem civilizatorske misije. Ideja kulture stvorena je da se praksa izdigne do nivoa teorije, da se ideološko gušenje buntovnih elemenata oslobodi historijskih elemenata zarad opštih i apstraktnih, kao četvrta mogućnost. Peta mogućnost predstavlja izmještanje domorodaca i njihove historije kako bi došlo do ponovnog pisanja njihove historije koja postaje dio imperijalne povijesti. (Said, 2002:180)

Da bi se smanjio i sakrio utjecaj nasilja ovaj proces se služi dominantnim imperijalnim prisustvom koji onemogućava bilo kakav pokušaj odvajanja ovih pripovijesti od historijskih nužnosti.

Domoroci pod kontrolom

Možemo pokušati da iz tekuće evropske kulture izdvojimo aspekte koje je imperijalizam koristio tokom svog ubrzanog procesa dok s druge strane možemo nastojati da pokažemo zašto imperijalni evropejac nije želio da uvidi da je imperijalista, evropljanin je uvijek za neevropljanina bio jedino imperijalista.

Možemo se zapitati da li je teorijski svaka kulturna tvorevina umiješana u poduhvat imperijalizma. Jedan od odgovora je ne, jer koncepti poput imperijalizma imaju kvalitet toliko uopšten da raznolikost kulture Zapada sakrije neprihvatljivom neodređenošću. Uzajamni odnos kulture i imperijalizma se javlja u različitim formama gdje možemo uvidjeti da one na koristan način nude veze koje mogu obogatiti i izoštriti čitanje tekstova kulture.

Činjenica je da evropska kultura nije ništa manje zanimljiva ili složena zbog toga što je podupirala mnoge aspekte imperijalnog iskustva. Unatoč prefinjenosti kulturne forme koja se bavi neevropskim ambijentom izrazito su represivne kada je riječ o domorocima jer uprkos svom realizmu zbog svoje represivnosti učukava drugog, stvara razliku kao identitet i vlada teritorijama. Evropljani su nekim starosjediocima donijeli modernu tehnologiju tj. koristi koje su nadživjele kolonijalni period, ali ne uvijek bez negativnih posljedica. Imperijalna nevinost uvijek ostaje nadmoćna stvarnost kulture imperijalizma. Imperijalna vizija domorocima donosi život i smrt. (Said, 2002:183)

Naravno, ne mogu nestati svi domoroci i oni su sve više prodirali u imperijalnu svijest. S druge strane, imamo diskurs kolonijalnog kapitalizma gdje je lijeni domorodac predstavljen kao stvorenje koje je izopačeno i kojem je potrebna čvrsta ruka. Drugi aspekt imperijalne želje je da su tvrdokorni materijalistički domoroci pretvoreni u niža bića gdje kolonizatori opisuju drugog insistirajući na naučnoj nezainteresovanosti u cilju poboljšanja uslova primitivnih naroda zahvaljujući evropskoj civilizaciji.

Početak 20. stoljeća na vrhuncu imperijalizma nailazimo na spajanje s jedne strane svijeta koji je velikim dijelom kolonizovan i s druge strane neevropskih pravila pisanja prema kojem svijet stoji raširenih ruku i dočekuje svako nadnacionalno ispitivanje. (Said, 2002:184).

Kami i francusko imperijalno iskustvo

Nisu sve imperije iste. Britanija je bila zaljubljenik u zaradu i roblje, a Francusku je imperiju je na prvom mjestu zanimalo prestiž. U narodu i njegovim predstavnicima vrijedilo je mišljenje da se uspon Francuske imperije može dovesti u vezu sa egzaktnom naukom. Urođenici i njihova zemlja se ne posmatraju kao entiteti koji bi mogli postati francuski već kao vlasništvo čije su osobine zahtijevale podjarmljivanje.

U imperijalnim područjima te ideje su pretvorene u praksu koja je podsjećala na nauku vladanja nižim rasama čijim resursima, zemljom i sudbinom vlada Francuska. Lobisti su smatrali da je Francuska imperija na poseban način bila povezana sa francuskim nacionalnim identitetom,

civilizatorskom snagom kao i društvenim razvojem. Pored toga, druge imperije kao što su britanska i američka su se utrkiivale sa francuskom i ulazile u nemilosrdne ratove. (Said, 2002:190)

Zapadni kolonijalizam predstavlja prodor u neevropske teritorije i kolonijalizam nije vezan za zapadnu svijest o nezapadnom svijetu, nego su bili vezani za odnos u kojem su Francuska i Britanija sebe nazivale zapadom potlačenih i nižih naroda nezapadnog svijeta.

Bilješka o modernizmu

Nijedan društveni sistem nema apsolutnu vlast nad svojim posjedima. Ovdje mislimo na prekomorsku dominaciju teritorijama kojoj se niko nije suprotstavio i koju niko nije pokušao da zaustavi. Možemo uzeti primjer Evropu sa kraja 19. vijeka koja je bila u stanju da čitavu naciju uguraju u otimačinu tuđe zemlje gdje su s druge strane starosjedioci bili prisiljeni na imperijalnu službu, a da pritom skoro ništa nije učinjeno da se ovaj proces zaustavi. Međutim, koliko god bio uzaludan otpor uvijek postoji.

Imperijalizam ne predstavlja samo odnos prevlasti već pojavu vezanu za određenu ideologiju ekspanzije. Temeljna činjenica evropske i zapadne kontrole nad nezapadnim svijetom je prihvaćena kao nešto što tako mora biti, u tom se javljaju važne kulturne pojave u zapadnom društvu koje su odigrale bitnu ulogu u razvoju anti-imperijalističkog otpora u kolonijama. Sve do kraja 19. vijeka Engleska imperija je bila najmoćnija na svijetu. (Said, 2002:192).

Postoje dvije strane

U historiji ideja i proučavanja kulture polazilo se od toga da se struktura kulture dovodi pod pojam „utjecaja“ koji možemo shvatiti kao vezu između sadašnjosti i prošlosti. Proučavanje odnosa između Zapada i potlačenih „drugih“ ne predstavlja samo prikaz neravnopravnosti, već je i polazna tačka za proučavanje kulturnih odnosa Zapada. Dakle, kada se kulturne oblasti koje su neutralne, kao što su, književnost ili kritičke teorije okome na potlačene kulture, one u suštini predstavljaju samo prikrivanje moći kao i da se iskustvo jače prepliće sa iskustvom slabijeg i da zavisi od njega. (Said, 2002:202)

Proučavanje imperijalizma u njegovoj ranoj fazi razvoja ne zahtijeva neku posebnu hronologiju, već pokušaj globalizovanog prikaza. Proučavanje veza između kulture i

imperijalizma je diskurs rađen iz daleke tačke gledišta. Nastanak postkolonijalnih država nakon 1945. godine nije bila neutralna činjenica, već postojeća stvar oko koje su se historičari izjašnjavali sa 'za' ili 'protiv'. Podsjetimo se kako je kolonijalizam za vrijeme svog trijumfa težio da ozakoni samo kulturni diskurs, tako danas u postkolonijalizam dopušta kulturni diskurs sumnjičavosti koji dolazi od nekada kolonizovanih naroda. Moramo biti svjesni da dijelom pripadamo i kolonijalizmu kao i pokretu otpora istom. Da bismo mogli da shvatimo naše postojanje i na jednoj i na drugoj strani trebamo shvatiti da se kultura može rastaviti na dijelove, ali da isto tako njene oblasti djeluju zajednički. (Said, 2002:210)

Razmjena kultura među partnerima danas daje ljudsku patnju kao krajnji ishod, odnosno kulturna razmjena za sobom povlači i činjenicu da se gospodari i nasilno prisvaja, odnosno, u čitavom procesu neko gubi, a neko dobija, te danas na primjer imamo rezultat da se američka historija još uvijek ispituje, odnosno, pokušava se doći do saznanja šta se radilo starosjediocima i ugnjetavanim manjinama u cilju vladanja njima. U ovom momentu Zapadnjaci su shvatili da se njihov govor o historiji 'podređenih" može dovesti u pitanje, baš zbog toga što su ti narodi svojom kulturom, zemljom ranije bili dio velikih imperija Zapada i dio njihovog discipliniranja. Ovo je rezultiralo pojavom antikolonijalnih i antiimperijalističkih ideja i vizija, te je Zapad dovelo na stub da se mora suočiti sa samim sobom i svojim djelima, odnosno nedjelima, optuženi za zločine ugnjetavanja, nasilja i zločina protiv svijesti. (Said, 2002:221)

Naravno, i ranije je bilo optužbi na račun imperija, ali su imperije bez obzira na to i dalje rasle i postajale bogatije, ali pod prethodno navedenim okolnostima, pojavila se neopisivo suprotstavljanje imperiji kao Zapadu. Postojala su dva rješenja za ovaj sukob, jedan je da se ublažavanje imperijalizma moglo postići hrišćanstvom, a drugi je da rješenje leži u pozapadnjivanju, kako su smatrali neki naučnici, tj. da bi određeni aspekti zapada pomogli u procesu okončanja kolonijalizma. Razumljivo, njihove ideje i naponi nisu naišli na neku veliku podršku. (Said, 2002:225)

Osnova ideje otpora je bio, ukoliko je kolonijalizam sistematičan, onda i otpor mora biti sistematičan.

Zauzimanje kolonija za Zapad nije oslabilo ni nakon Prvog svjetskog rata, prvenstveno jer je Zapadu trebala jeftina radna snaga i sirovine za rat, a koje je crpila upravo iz svojih kolonija (Azija i Afrika). Međutim, već tada su se počeli pojavljivati pokreti čiji uspon će biti poseban nakon Drugog svjetskog rata. Početak postojanja otpora imperijalizmu predstavlja ključnu ulogu u poimanju imperijalizma. Legitimitet i kulturni primat uspješnih nacionalističkih partija je zavisio od toga da li će uspjeti da dokažu da otpor imperijalizmu postoji od prvog dana pojave

bijelog čovjeka. Postojanje otpora imperijalizmu od strane kolonija i potlačenih nije shvaćeno na pravi način, tj. da oni žele da spase i vrte svoju zemlju od Evropljana, već su ih predstavljali kao nezahvalnike kojima je bilo dobro u kolonijama dok ih nisu „preoteli“ oni koji su započinjali otpore. (Said, 2002:230)

Rasprave i danas traju među američkim i evropskim historičarima, rasprave u kojima je glavno pitanje da li su sudionici otpora bili nazadnjaci koji su odbili modernizaciju i dobre prilike koje su im se pružale ili se trebaju ozbiljnije baviti razlozima nastanka propalih poduhvata. Otpor imperijalizmu i oslobodilački pokreti su ostavili dubok trag na današnjoj bjelačkoj politici. Decenijama je trajala borba za trajnost i koherentnost nacionalističkog otpora imperijalizmu što je dovelo do toga da je postala neodvojivi dio imperijalnog iskustva. Evropljani ove pobune i otpore tumače u krajnje negativnom kontekstu, međutim, sudionici otpora i svakom neuspjelom pokušaju odaju počast, jer je neuspjeh kasnije omogućio uspjeh.

Do pravog preokreta dolazi nakon Drugog svjetskog rata kada dolazi do dekolonizacije čitavog svijeta, baš u momentu kada je britanska imperija bila na vrhuncu čiji posjedi su u tom momentu bili neopisivi, a sve je izgubila u roku od par godina nakon 1945. godine. U tom momentu britanska imperija je sačinjavala teritorije Novog Zelanda, Hong Konga, Nove Gvineje, Cejlona, Malaje, azijskim potkontinentom, istočne Afrike, većim dijelom Bliskog Istoka, dijelom afričkog srednjeg zapada, Irskom, Kanadom, Gvajanom i nekim Karipskim ostrvima.

Za razliku od britanske, francuska imperija je imala daleko manje posjeda. Obuhvatala je ostrva u Pacifiku i Indijskom okeanu, Karibe, Gvajanu i Indokinu, dok se u Africi nadmetala sa Britanijom oko prevlasti, a tu su bile i Somalija, Francuska, Sirija i Liban. (Said, 2002:240)

Naravno u toku njihove vladavine u Britaniji i Francuskoj niko nije ni pomišljao da bi moglo doći do preraspodjele, odnosno do promjene situacije sa njihovim posjedima, vladalo je mišljenje da se podrazumijeva da će vladavina imperija biti vječna, međutim, nakon Drugog svjetskog rata protivteža imperijalizmu je opstala i promijenila svjetsku situaciju, kada je i počelo odcjepljivanje od imperija te je do 1990. godine stvoreno više od četrdeset i sedam novih afričkih država.

Zahvaljujući ovoj drastičnoj promjeni mape svijeta nakon Drugog svjetskog rata, danas se mi nalazimo u situaciji da smo izgubili stvarni historijski osjećaj da su se imperijalizam i njegovi protivnici borili oko iste historije i oko jednog te istog prostora. Većinom pogrešno tumačenje je da su se zapadnjačke strane suprotstavljale imperijalizmu, što vješto pobijaju podaci iz na primjer arapskih i indijskih kultura koji su se oduvijek suprotstavljale imperijalizmu. (Said, 2002:280)

I u ovom procesu kultura je daleko ispred historije i ekonomskog procesa. Kultura ima moć da jedno društvo pripremi za prekomorsku vladavinu, ali isto tako ima moći da pripremi teren da se ublaži ili u potpunosti odbaci postojanje mogućnosti o prekomorskoj vladavini. Promjena se ne može dogoditi ukoliko ljudi nisu voljni da pruže otpor kolonijalnoj navali, da se prepuste ideji oslobođenja.

„ Promjena će se desiti jedino i ako kod kuće dođe do ekonomske i političke iscrpljenosti imperijom, ako se ideja imperije i njena vrijednost javno dovedu u pitanje, ako predstave o imperijalizmu izgube svoju opravdanost i zakonitost i najzad, ako u metropolskoj kulturi pobunjeni "urođenici" ostave žig nezavisnosti i cjelovitosti vlastite kulture, oslobođene kolonijalnog prodora“. (Said, 2002, 361)

Uzimajući prethodno navedene preduslove, moramo shvatiti da se otpor imperijalizmu na objema stranama nove geografske artikulacije artikulišu na tlu kulture koje je zajedničko i oko kojeg se i dalje vodi spor. Kultura, dakako, ima bitnu ulogu u jačanju imperijalnog osjećaja što je nerazdvojno od jačanja imperijalizma, a ova misao predstavlja jednu od osnovnih ideja da se imperijalizam shvati kao kulturna nesreća i za tlačitelja i za potlačenog.

Teme kulture otpora

Mapiranje kulturnog prostora je ono što je prethodilo vraćanju geografskog prostora, koje je bilo praćeno jakim suprotstavljanju. Nakon perioda „prvobitnog otpora“ koji je predstavljao borbe protiv vanjskih nasrtaja, uslijedilo je i ideološki otpor koji je predstavljao sekundarni otpor. Sekundarni otpor predstavlja napore za obnovu zajednice, te da se zajednica očuva i obnovi od kolonijalnih pritisaka, čime se stvara mogućnost za nove nezavisne uloge. Otpor su bili ljudi koji su ustali protiv poniženja kolonijalizma, a vodili ka glavnom učenju nacionalizma za koje je potrebno pronaći ideološku osnovu za zajedništvo. Tu osnovu možemo naći u ponovnom pripajanju onoga što je oduzeto starosjediocima u toku procesa imperijalizma. (Said, 2002:378)

Jedan vid otpora u dekolonizaciji je bila i kultura u kojoj se javljaju tri velike teme, prva je bila da se zatamnjena nacija vrati samoj sebi, odnosno da se skine mrak sa očiju potlačenog naroda i da se historija jedne zajednice sagleda ukupno. Kao ključnu stvar ove teme je koncept nacionalnog jezika, koji bi bio trom bez na primjer slogana, novina, junaka i slično. Nacionalna kultura je zadužena da organizuje i sačuva sjećanje zajednice, da ponovo naseli stare predjele putem starog načina života, ona oblikuje osjećaj ponosa i prkosa. (Said, 2002:380)

Druga tema kulture otpora u dekolonizaciji je ideja da otpor nije nikakav naprasan pokret i odogovor imperijalizmu, već da je protivteža načinu na koji se poima ljudska historija. Ova koncepcija se zasniva na rušenju prepreka među kulturama. Za ovaj zadatak su bili zaduženi učenjaci, kritičari i intelektualci koji su ovaj poduhvat nazvali *putovanje u središte*.

Treća tema je naklonost ka cjelovitom shvatanju ljudske zajednice i oslobođenja odvojeno od separatističkog nacionalizma. Bitno je objasniti da se su se tokom perioda dekolonizacije javljaju protesti i otpori koji su još više potpaljivali vatru raznoraznim nacionalizmima. Tako na primjer za intelektualce nezapadni nacionalizam je pokudna pojava, negativna reakcija na već dokazanu kulturnu inferiornost, a ništa dobro nije donio. Negativna reakcija ne nezapadna društva je rezultat otpora jer se vjeruje da je nezavisnost za nezapadna društva nešto što im je strano i nerealno. Ovo je kritika za sve narode koji su tek odnedavno stekli nezavisnost i ona za sobom vuče kulturno opiranje da podanički narodi ikada mogu imati pravo na istu vrstu nacionalizma.

Kultura nikada nije neprobojna i ona nikada nije stvar čistog posjedovanja, već je više stvar prisvajanja iz različitih iskustava iz svih vrsta kultura.

U dvadesetom stoljeću činjenica da su se starosjedioci povezivali u nacionalističke grupe i njihovu borbu za nezavisnost koja se zasnivala na osjećaju identiteta, je postala globalna zbilja koja je bila i odgovor na nevjerojatno zapadnjačko širenje. Ljudi su se držali zajedno i borili se protiv svega što su smatrali kao nepravdu, prvenstveno zbog toga što su nezapadnjaci. Naravno, moramo se osvrnuti i na intelektualne i kulturne sukobe unutar nacionalističkog otpora, jer onog momenta kada se stekla nezavisnost ljudi su osjetili potrebu za novim koncepcijama društva i kulture koje su imale za cilj da se izbjegnu stare ortodoksije. (Said, 2002:387)

Ovdje je bitno spomenuti ženski pokret jer su u nacionalističkim partijama bili prisutni nepravedni muški običaji, na primjer u Kini podvezivanje stopala kako ženska djeca ne bi mogla porasti više od 10 centimetara, poligamija, porobljavanje, ovo su postale glavne teme ženskog otpora. Nakon širenja ovog otpora u mnogim državama svijeta gdje su vladali prethodno navedeni muški zakoni, pojavljuje se feminizam.

" Dekolonizacija predstavlja veoma složenu borbu za usmjeravanje najrazličitijih političkih sudbina, različitih historija i zemljopisa; dekolonizacija je krcata djelima uobrazilje, raznih učenja i raznih drugih njima suprotstavljenih učenja. Borba je uzimala oblik štrajkova, marševa, nasilnih napada, odmazdi i protiv odmazdi." (Said, 2002: 393).

Krajem sedamdesetih godina devetnaestog stoljeća je počelo doba visokog imperijalizma, ali se u engleskom govornom području imperijalizam pojavio sedam stoljeća ranije. Bez obzira što se trudimo da razgraničimo doba visokog imperijalizma, on već vjekovima predstavlja neprekidni proces osvajanja prekomorskih teritorija, naučnog istraživanja i grabeži. Međutim, moderni evropski imperijalizam se bitno razlikuje od svih ranijih oblika prekomorske prevlasti.

Razlika je prvenstveno u dugovječnosti dispariteta moći i na drugom mjestu se nalazi organizacija moći koja je vršila utjecaj na pojedini životi.

Poučna protivteža ekonomske i političke mašinerije koja se nalazila u središtu imperijalizma je bio eurocentrizam koji je počivao u srcu evrope, na decenijskom imperijalnom prodoru. Eurocentrizam je poslovnim ljudima Evrope podario moć da spletkare, ali ih je i pokorio istjerujući njihove identitete iz kulture i ostavio im je samo identitet nižih bića. Samo nekolicina kultura je ostala neizučena u eurocentrizmu kao i mali broj naroda nepokoren, jer je eurocentrična kultura nemilosrdno bilježila i posmatrala sve što je imalo veze sa neevropskim, perifernim svijetom. (Said, 2002:395)

Kako se imperijalizam širio i jačao, tako se u kolonijama produbljivao i jačao otpor. U Evropi je globalnu akumulaciju podržala i omogućila kultura koja je imperiji obezbijedila ideološko ovlaštenje, tako se u prekomorskom imperiumu kultura otpora iznjedrila masovni politički, vojni i ekonomski otpor. To je bila kultura koja je posjedovala dugu tradiciju punoće i snage, dakle, nije predstavljala puki zakašnjeli odgovor zapadnjačkom imperijalizmu. Imperijalizam je smišljen da obrazuje, civilizuje i usavršava i to je bila njegova najistaknutija činjenica, ali je u svom devetnaestovjekovnom obliku sačuvao podjelu na starosjedioce i Zapadnjake.

Na kraju krajeva, imperijalizam je čin geografskog nasilja, gdje svaki pedalj svijeta biva istražen, mapiran i na kraju osvojen i stavljen pod kontrolu. Za starosjedioce historija kolonijalnog služenja počinje od momenta gubitka teritorije u korist tuđina koji je zauzima, da bi se ponovno mogao uspostaviti geografski identitet i obnavljanje tla, zbog prisustva nepoznatog, tuđina, to je prvenstveno moguće samo putem imaginacije. Jedan od prvih zadataka kulture otpora je ponovno prisvajanje i nastanjivanje tla. (Said, 2002:392)

Putovanje u središte i rađanje otpora

Elementi glavnih kulturnih formacija Zapada bili su iskrivljeni vizijom koja je očajavala imperijalizam, jedan od tih elemenata je i periferni svijet. Obzirom da se u većini eksperimenata u historiji evropske kulture ne pridaje velika pažnja imperiji, savremeni naučnik je pristao da prihvati imperijalne stavove i aluzije, uključujući autoritarni centrizam. S druge strane, koliko god nam se činilo da društveni sistem i ideologija dominiraju, uvijek postoje dijelovi društvenog iskustva koji izmiču njihovoj kontroli, a zapravo iz tih sitnih dijelova van kontrole se rađaju otpori. Otpor vladajućoj strukturi se javlja iz očigledne svijesti skupina i pojedinaca koji se nalaze unutar i izvan ove strukture, a u temelju otpora se nalaze greške ove vladajuće strukture.

Mnogi historijski eksperimenti koji se bave estetičkim modernizmom Evrope, zanemaruju veliki priliv neevropskih kultura u srce metropole ranih decenija dvadesetog stoljeća. Da bi se objasnili doprinosi dekolonizacije modernizmu potrebno je promijeniti stajališta kao i objasniti kakav doprinos imperijalizmu su dale kultura i književnost. Današnja odbrana Zapada se zasniva na tvrdoglavosti, ali i na njihovoj potvrdi da su imperijalne ideje uzdrmane tradicijama i kulturama kojima su naučnici i pjesnici mnogo doprinijeli.

Imperijalno iskustvo u protekla dva vijeka je univerzalno i uvuklo se u svaki kutak planete, kako kolonizatora tako i kolonizovanih. Obzirom da je Zapad stekao prevlast nad svijetom, Zapadnjaci su pretpostavili da imaju apsolutnu nedodirljivost i nepovredivost svoje kulture i nauke, dok s druge strane ostatak svijeta moli za malo pažnje. (Said, 2002:387).

Saradnja, nezavisnost, oslobođenje

Proučavanje imperijalizma svjedoči o utjecaju mnogih postkolonijalnih događaja. Svaka nova teorija mora shvatiti da imperijalizam nije bila samo evropska ekspanzija, već je bila isto tako i saradnja i nesaradnja žrtava. Bez saradnje, dobrovoljne ili prisilne, vladajuće elite sa pokorenim zemljama, Evropa ne bi bila u mogućnosti da stvara i upravlja novim neevropskim carstvima. Otpori evropskoj vladavini su postojali od samog početka i nikada nisu jenjavali, starosjedioci su bili medijatori koji su imali zadatak da smire i spriječe te otpore. Starosjedioci koji su saradivali sa imperijalizmom su pokušali da podrže evropski način života, da se modernizuju u skladu s onim što u oni smatrali evropskim vrijednostima.

Postoje dva politička faktora čiji značaj je primijećen i u kulturi, a koji su označili kraj antiimperijalizma i obilježila period oslobodilačkog antiimperijalističkog pokreta. Prvo faktor je svijest o kulturi kao imperijalizmu, odnosno momenat kada je svijest oslobođenog građanina navela da proglasi da Evropa nema pravo da tvrdi da njena kultura treba da predvodi neevropljane. Drugi faktor je dugotrajna borba za oslobođenje od imperijalne prevlasti, koju je vodio nacionalni identitet, a čije stanište su pronašli u državi. Dolazi do pojave zastave, vojske, zakonodavnog tijela i dominantne političke partije, a nacionalna elita zauzima mjesto koje su ranije zauzimali Britanija ili Francuska. (Said, 2002:380)

Ideološki i kulturološki rat protiv imperijalizma se javlja unutar kolonija, a kasnije se prelijeva na Evropu i Sjedinjene Američke Države u vidu opozicije ili neslaganja u metropoli. U prvoj fazi ovog procesa se javljaju nacionalistički pokreti dok je druga faza drastičnija, a to je faza borbe za oslobođenje. Koliko god imperijalna podjela odvaja periferiju od metropole, koliko god se razlikovale, ostaju povezane čak i kada nisu u savršenom skladu.

Nadmoć Amerike: Rat u javnom prostoru

Imperijalizam nije tek tako odjednom nestao kada je proces dekolonizacije počeo da dijeli imperije. Još uvijek postoji mnogo različitih veza između kolonizatora i kolonija. Ipak, kraj Hladnog rata i Sovjetskog saveza je promijenio mapu svijeta, a pobjeda Sjedinjenih Američkih Država je bila dokaz da će od sada novi pravci sile struktuirati svijet, što se moglo vidjeti već u šezdesetim i sedamdesetim godinama.

Imperijalizam je nesumnjivo najveća sila u ekonomskim, vojnim i političkim odnosima, gdje uz njegovu pomoć razvijene zemlje imaju monopol nad manje razvijenim zemljama. Imperijalizam je nešto što je nezaobilazno i on nemilosrdno guta sve kako bi postao veći i jači. Ogromna razlika i jaz između bogatih i siromašnih je rezultat i osobina, moćni postaju sve moćniji, a siromašni sve siromašniji. Putem kulture se ojačavala i pravdala dominacija, a što se na Zapadu pojavilo mnogo prije devetnaestog stoljeća. Ipak, u Sjedinjenim Američkim Državama je oduvijek postojala literatura manjinskog mišljenja. Neosporno je da su se Sjedinjene Države teritorijalno širile tokom devetnaestog stoljeća, ali sve na štetu starosjedilačkih naroda, te je njihov cilj bio da se kontrola što više proširi, ne razmišljajući o integritetu i nezavisnosti drugih. (Said, 2002:391)

Američka imperija, za razliku od francuske i britanske nema dugu tradiciju prekomorske vladavine. Američka ekspanzija u velikoj mjeri je zavisila od ideja koje su se razvijale u okviru

kulture, jer ipak, nijedan ekonomski sistem, nacija ili vjera ne mogu opstati samo od hljeba, već su im potrebne vizije koje su važne čak i kada su pogrešne.

Na Bliskom Istoku Sjedinjene Države su uvijek bila na strani tiranije i nepravde i njihova zvanična politika nije podržavala demokratiju, prava žena ili pravo manjina.

Nezapadni svijet se ne može posmatrati odvojeno od događaja na Zapadu. Pustoš koji su ostavili kolonijalni ratovi, sukobi između pobunjeničkog nacionalizma i devijantne imperijalističke kontrole, protezanje svjetskog sistema na svijet u razvoju, sve su to činjenice koje su povezane za razvoj događaja na Zapadu. Ranije seljačke klase koje su u toku kolonijalizma predstavljale većinu stanovništva, danas su rasprostranjene u nove i urbanizovane nestabilne klase koje su povezane za upijajuću ekonomsku i političku moć Zapada. Nove države koje su prije bile kolonije nisu vođene seljacima i fundamentalistima, već su njima upravljali doktori, inženjeri, dakle intelektualci, ali koji se se školovali na Zapadu. Nove države primorane da se odreknu tradicionalnih vjerovanja postaju svjesne relativizma ali i mogućnosti svih društava, sistema vjerovanja i drugih kulturnih običaja, što im donosi „optimizam“ koji predstavlja rađanje i širenje osjećaja nade i moći, da ljudi mogu popraviti svoju sudbinu ako se dovoljno trude, kao i da će dobro planiranje i organizacija riješiti društvene probleme. (Said, 2002:392).

Pokreti i migracije

Novi obrazac dominacije koji je razvijen u doba masovnih društava kojima rukovodi moćno centralizovana kultura, je prilično nepostojan. Taj novi obrazac je nastao na užurbanosti, neprestanoj uzbuni koji nerijetko vodi i prema ratovima. U tim situacijama naglo osvajanje teritorija stvarnih i javnih, postaje vojna privilegija, a Sjedinjene Američke Države su osnovni pokazatelj. Šezdesete godine možemo pamtiti kao deceniju evropskih i američkih masovnih protesta, onda osamdesete možemo pamtiti kao deceniju masovnih pobuna izvan metropole.

Kao što možemo zaključiti, pobune su bile protiv represije, maltretiranja, ugnjevanja, a čiji pobunjenici su bili nenaoružani civili koji su se jednostavno borili protiv nepravde. Zanimljiva je domišljatost i simbolika pobuna, a s druge strane je bitan i slom i sramotni silazak s vlasti. Protesti su uzdrmali osnovnu ideju vladavine ljudima, kontrolisanje na određenim mjestima, oporezivanje ili zatvaranje u zatvor i ludnicu.

Stare izmišljene tradicije su zamijenjene novim i slobodnijim teorijama koje govore o napetostima sadašnjeg trenutka. Zapad je sebi prigrlilo lakoću, potrošnju i viziju novog poretka. Danas imamo dva stanovišta sa kojima ćemo se složiti, odnosno to su činjenice, prva da lična

sloboda mora biti zagarantovana, a druga je da se životna sredina mora sačuvati od daljeg propadanja. (Said, 2002:393)

Borba za dekolonizaciju i nezavisnost je stvorila nove države, ali isto tako dovela i do pojave izbjeglica, nomada, lualica koji ne mogu da se naviknu na novonastale okolnosti, strukture i poredak jer još uvijek žive u međuprostoru, dakle u prostoru između imperije i nove države, njihova sudbina se svodi na nerazriješenost, protivrječnosti zbog teškoće prilagođavanja i prihvatanja novog. Borba za dekolonizaciju i slobodu, protivljenje imperijalističkim tamama dovelo je da se već ranije utvrđena dinamika kulture promijeni i otjelovi u migrantima i prognanim snagama čija svijest jeste svijest intelektualca u izgnanstvu. Možemo pomisliti da su izgnani intelektualac i izbjeglice u istom položaju, međutim, intelektualac sve nedaće koje proživi i obznani kako bi objasnio na koji način se uneređuje modernost, to su prisilna iseljenja, nasilno oduzimanje imovine, masovne deportacije, preseljenja čitavog stanovništva.

Moramo se osvrnuti i na mogućnost nastajanja neprisilne kulture, koja svojom sviješću o stvarnim preprekama i koracima, jasnoćom i tačnošću dijeli osjećaj jednog početka koji se javlja u svim korijenskim pokušajima da se krene iznova, međutim pritisak dolazi od onih koji nas okružuju, imperijalističke vlasti, koja nas primorava da nestanemo ili da prihvatimo mizernu verziju sebe. Osnovno obilježje imperijalne ekspanzije je bila akumulacija, proces koji je tokom dvadesetog stoljeća uveliko ubrzan. Akumulacija kapitala je u suštini iracionalna jer se neprestano gomilaju novi dobici iako im je cijena previsoka. Ljudi koji su bili potčinjeni i utamničeni su se kasnije prikazali kao protivnici koji remete sistem. (Said, 2002:394)

Niko od nas danas ne može reći da je čisto „jedno“. Etikete kojima nas neko označava ili mi nekoga označavamo nisu ništa nego polazne tačke koje, ako uvedemo u stvarno iskustvo veoma brzo ćemo i ostaviti za sobom. Imeprijalizam je na svjetskom nivou učvrstio mješavinu kulture i identiteta, ali je njegov najveći paradoksalniji dar je što je u naslijeđe ostavio ideju da isključivo mogu postojati bijelci, crnci, Zapadnjaci ili Istočnjaci, ali kao što ljudi stvaraju svoje historije tako isto stvaraju i svoje identitete. Ne možemo nijekati istrajnost preživjelih tradicija i kultura, nacionalnih jezika i kulturnih geografija, ali ne možemo uvidjeti ni neki poseban razlog zašto se mora insistirati na njihovom razdvajanju i ukazivanju na različitosti. Mnogo je teže i važnije o drugima razmišljati osjećajno i sa razumijevanjem, a ne misliti samo o „nama“ kako su naša kultura i zemlja najbolje. Jedan intelektualac ima dovoljno vrijednosti da mu to nije bitno i da jednostavno može i bez toga. (Said, 2002:398).

O samom djelu Kulturni imperijalizam

„Prošlost i sadašnjost se uzajamno rasvjetljavaju.“ Upravo s ovom pretpostavkom Edward W. Said, autor jednog od temeljnih tekstova postkolonijalnih studija: orijentalizma, odlučuje započeti svoj esej. Zaista, budući da je prošlost najbolji način da analizira sadašnjost, a prošlost se ne može izolovati od književne tradicije, autor u ovom radu pokušava da vrati kulturu, a fortiori književnost, u njen politički i historijski kontekst tokom dva vijeka imperijalizma kako bi istražio odnose između imperijalističkih društva i djela koje proizvodi. (Burney,2012:45)

Ako se o pitanju imperijalizma dugo raspravljalo od strane velikih filozofskih imena, poput Hane Arent, Lenjina ili Rejmonda Arona, o njemu se raspravljalo samo na političkom i ekonomskom nivou, Said predlaže da se pozabavimo kulturnim aspektom imperijalizma. On se ponovo osvrće na velika književna djela vijeka da bi pokušao da shvati kako je ovaj kulturni doprinos pripremio zapadno društvo za imperijalizam i odražavao njegov odnos sa njegovim kolonijama. Zatim, prateći hronološki tok historije, Edvard Said odlazi u susret književnim djelima glavnih mislilaca dekolonizacije koji su znali kako da zaokruže političku nezavisnost ponovnim osvajanjem nacionalnih identiteta kolonizovanih naroda.

Vođeni uvjerenjem da civilizacijska konfrontacija nije samo pitanje vojnog nasilja, već naprotiv, da su odnosi i odnosi moći između različitih kultura prvo pod utjecajem njihovih ideologija i razmjena; što znači da se dio sukoba prvo odigrava u mašti, autor se nada da ćemo djelovanjem na ove imaginacije specifične za različite narode uspjeti nadvladati rasističke predrasude naslijeđene iz imperijalizma kako bismo ostvarili skladnu kohabitaciju između bivše imperije koja je zadržala svoju ekonomsku i kulturnu nadmoć i ranije potčinjenih naroda, nastojeći da se kulturno nametnu u ogromnom pozorištu koje je zajednička historija čovječanstva. (Burney, 2012:51)

Odnosi unutar istog društva najbolje su oslikani u romanu, stoga proučavanjem ovog književnog žanra, savremenog ekspanziji carstava, možemo najbolje pronaći predstavu društvenog tkiva koje povezuje imperijalistička društva. Pregledom najvećih književnih djela tog perioda, mogu se pronaći određene sličnosti i artefakti koji odražavaju zajedničku podsvijest imperijalističkih društava i njihovu percepciju kolonijalizma. Kada čitate klasične romane britanske i francuske književnosti, kao što su Mansfield Park Jane Austen ili Velika očekivanja Charlesa Dickensa, prvi put upadne u oči da se ponavljaju određeni narativni obrasci, kao što je lik koji se vraća iz kolonija nakon što je postao bogat putem trgovine ili poljoprivrede u koloniziranoj zemlji, ili predstavljanje autohtonih teritorija kao neprijateljskog mjesta naseljenog divljacima sa bizarnim običajima. Ova književna remek-djela, osim što su

služila kao estetska referenca, često su oblikovala percepciju zapadnog stanovništva na teritorijama pod upravom, poput djela Josepha Conrada "U srcu tame" koje je dugo bilo najtačnije iskustvo koje su zapadnjaci imali o tamnoputim Afrikancima, ili "Sedam stubova mudrosti" T.S. Lawrence, alias Lawrence od Arabije, što je pomoglo da se u podsvijesti Britanaca oblikuje slika zasićenog i lascivnog beduina. (Kalanj, 2001:52)

Stoga nije iznenađujuće da je ova reprezentacija, koja je uspostavila glavne ideološke formacije koje upravljaju odnosima kolonista s koloniziranima, rezultirala retorikom zasnovanom na veličini imperija i njihovoj dužnosti da upravljaju podaničkim rasama koje nisu sposobne da upravljaju sobom bez predviđanja njihovih bijelih gospodara. Ovu ideologiju su kasnije asimilirali i teoretizirali najveći mislioci devetnaestog vijeka u obliku civilizacijske misije koja daje bijelim rasama prevlast nad inferiornim rasama. Na primjer, Thomas Carlyle, iako se otvoreno protivio ropstvu, velikodušno je govorio o vječnom parlamentarnom dekretu koji divljaku daje sudbinu da njime za njegovo dobro upravlja europski civilizirani čovjek.

Nakon više od dva stoljeća u kojima je svjetskim geopolitičkim kontekstom dominirao kolonijalizam, a samo Francuska i Velika Britanija zauzimaju 85% zemaljske teritorije, početkom 20. stoljeća rođen je veliki pokret za oslobođenje autohtonog stanovništva. Kolonizirani čovjek je postao svjestan da stanje degradacije i neznanja u kojem je živio nije uzrokovano njegovim stanjem inferiornog čovjeka, već održavano ogromnom mašinerijom koja je imala za cilj da ga eksploatiše. (Kalanj, 2001:57)

Usljedila je kulturna borba ponovnog osvajanja autohtonog imaginarija koje je ranije monopolizirao imperijalizam, odakle je uspon moći nacionalizama i identitetskih fundamentalizama i njihovo nasilje, odjekivajući nasilje kolonijalizma, izazivajući pomake identiteta prošlog stoljeća.

Teorija i predanost u historiji Edwarda Saída.

Osim kulturnog imperijalizma, Said je pisao i o shvatanju intelektualca. S jedne strane, Said svaki događaj analizira sa dvostruke tačke gledišta; s druge strane, umjesto da uzima događaje ili govore kao podatke, on nastoji znati kako su oni konstruirani. Intelektualac mora nastojati da usvoji ovu vrstu izgleda, prirodnog u egzilu. Koliko god bilo bolno za ljude koji zapravo žive daleko od svoje zemlje, egzil je, sa teorijske tačke gledišta, definicija statusa intelektualca. Bez obzira na mjesto gdje živi i gdje se izražava, intelektualac je u poziciji outsajdera kada

odlučuje da ne daje prednost bilo kakvoj vezivanju, bilo kakvom posebnom interesu u odnosu na ono što Said naziva dužnošću univerzalne istine.

Nadalje, Said zagovara drugi oblik krhkosti intelektualca: amaterizam, za razliku od profesionalizma. Prijetnja koja najteže opterećuje sadašnjeg intelektualca na Zapadu je stav koji se sam po sebi naziva profesionalizam, odnosno činjenica da se intelektualni rad promišlja kao hljeb, rad koji se radi u cilju stvaranja sebe kao neka prodajna, prezentabilna, apolitična, neobjašnjiva i objektivna pojava. Ova sklonost ka specijalizaciji ima dvije negativne, naizgled paradoksalne posljedice. Znanje je odvojeno od pitanja odgovornosti, izbora, opredijeljenosti, jer više nije stvar bezličnih metodologija. U vrijeme kada se stručnjaci svih vrsta guraju na kapiji moći, intelektualac dostojan imena mora naprotiv tražiti pravo na slobodu koju nudi amaterizam. Za razliku od univerzitetskog moćnika specijalizovanog za dobro odvojenu poddisciplinu, intelektualac amater preuzima rizik da napusti svoju specijalnost, da se zainteresuje bez stida u političkim pitanjima svog vremena, obraćanja javnosti kao laik, da koristi druga sredstva izražavanja osim akademske publikacije. Said se u nekoliko navrata pita zašto su zapadni intelektualci tako malo reagovali protiv imperijalizma. Šutnja pisaca iz 19. stoljeća, poput Austen i Conrada, može se pripisati ili stvarnoj fascinaciji za imperijalni poduhvat, ili neznanju zbog određenog oblika kulturne izolovanosti. (Kalanj, 2001:49)

HISTORIJA MEĐUNARODNIH ODNOSA

Ako bismo krenuli od samih početaka razvoja međunarodnih odnosa, vratili bismo se do perioda prvobitnog nastanka država a samim time i njihovih naroda. U davnim vremenima, mislioci su bilježili probleme ratova, njihove solucije kao i izgradnju mirnih odnosa između država. Međutim, za sami koncept teorije međunarodnih odnosa, možemo reći da se ista počela razvijati sredinom prošlog stoljeća. Nakon svjetskih ratova, počelo se sve više razgovarati o propitivanju svjetskog poretka, stvaranju mirnih uslova za saradnju među državama što je dovelo i do formiranja međunarodnih organizacija, kao jednog od stubova savremenih međunarodnih odnosa. Obzirom da je teorija međunarodnih odnosa relativno mlada u političkim naukama, neophodno je za naglasiti da se ona i razvijala u skladu sa politologijom kao takvom, sociologijom, filozofijom pa čak i pravom i drugim srodnim naukama.

Naučnici iz rusije su identificirali tri glavna pravca klasične teorije međunarodnih odnosa:

1. Tradicionalni pravac – poznat i kao klasični. Njegovim osnivačem se smatra Tukidid koji je nakon analize uzroka ratova, došao do zaključka da je sila zapravo glavni faktor

za regulaciju odnosa među državama. Nakon njega, ovim pravcem su se bavili Machiavelli, Hobbs, Vatell i drugi;

2. Idealistički pravac, sa Kanton, Grotiusom i Vitorrijem kao osnivačima. Sami nastanak se veže za razvoj kršćanstva i stoicizma u Europi te počiva na premisi jedinstva čitavog ljudskog roda i povezanosti sa neotudivim pravima pojedinca, stavljajući ljudska prava kao prioritet spram države.
3. Maksistički pravac kao posljednji se veže za ideju eksploatacije proletarijata od strane buržoazije što je povezano sa borbom između klasa i jedinstvom unutar formiranja svjetskog društva.

Broj aktera međunarodnih odnosa je konstantno u porastu, uključivanjem novih subjekata što uzročno posljedično dovodi do viših političkih komponenata. Savremeni međunarodni odnosi nadilaze koncepte jednog teritorijalnog identiteta ili interakcija unutar jednog društvenog sistema. Povezanost sa savremenim međunarodnim odnosima se ogleda i u konceptu globalne politike, kao aktivne komponente učešća na međunarodnoj sceni kroz međunarodne organizacije, sindikate i saveze država.

Naravno, prilikom poimanja savremenih međunarodnih odnosa, nužno je definirati centre moći i njihove odnose. Kako Kurečić (2004) navodi, savremeni centri moći se mogu podijeliti u one prvog i drugog reda. U prvi red spadaju Sjedinjene američke države, Kina, Rusija i Europska unija dok Indija i Japan ulaze u drugi red. (Kurečić, 2004:1). odnos Sjedinjenih američkih država sa drugim važnim akterima u međunarodnim odnosima predstavljan njihove temeljne čimbenike u svjetskom poretku.

SAVREMENI MEĐUNARODNI ODNOSI

Teorije međunarodnih odnosa definiraju državu na različite načine. Za klasične liberale, država je oličenje razuma ili opšteg interesa. Za neoliberalne, to je mjesto gdje se arbitriraju sukobi između interesnih grupa u društvu. Za realiste, to je izraz moći i suvereniteta nacije. Za marksiste, to je instrument koji vladajuća klasa koristi da nametne svoju dominaciju drugim klasama. U svakodnevnom jeziku država se obično poistovjećuje sa skupom institucija koje je čine – parlamentarnim skupštinama (zakonodavna vlast), šefom države i kabinetom ili vladom (izvršna vlast), sudovima (sudska vlast), vojskom i policijom (represivna moć), državna služba, javna preduzeća i javne službe - i još uvijek se često miješa sa nacijom. Međutim, u praksi međunarodnih odnosa uglavnom se koristi međunarodno javnopravna definicija države. Prema

međunarodnom javnom pravu, država ima pet elemenata: teritorijalni prostor, stanovništvo, sistem vlasti, međunarodni pravni subjektivitet i suverenitet. (Kelsen, 2003:76).

Prema međunarodnom pravu, međutim, nije dovoljno da država ima sistem vlasti. Neophodno je da ovaj sistem bude efikasan, tj. da pojedinci koji se predstavljaju kao kvalifikovani da govore u ime države budu u stanju da osiguraju da se norme koje donose na održiv način poštuju od strane većine, ako ne i svih, njihove populacije unutar sistema. U praksi, država će rijetko prestati da bude priznata od strane međunarodne zajednice ako se pokaže nesposobnom da okonča građanski rat ili pobunu unutar svojih granica. Takva odluka se može protumačiti kao kršenje principa nemiješanja, čak u nekim slučajevima može biti u suprotnosti s pravom na samoopredjeljenje nižih nacija. Međunarodni pravni subjektivitet države znači da ona, kao pravno lice ili ljudski kolektiv sa teritorijalnom osnovom i pojedincima kvalifikovanim da djeluje u njeno ime, ima prava i obaveze međunarodnog obima i dimenzije kao takve. (Kelsen, 2003:89).

Prva karakteristika međunarodnog pravnog subjektiviteta države je da ima kontinuitet tokom vremena. Država nastavlja postojati čak i ako prolazi kroz teritorijalne promjene (cesija, secesija, osvajanje, aneksija) i nasilne ili neustavne promjene političkog režima. Zbog toga nove vlade često izjavljuju da će poštovati međunarodne obaveze svojih prethodnika. To je i razlog zašto međunarodno pravo odvaja priznavanje država, kroz uspostavljanje *de jure* ili *de facto* diplomatskih odnosa, od promjena vlasti. (Hollis 1990:25)

Druga karakteristika međunarodnog pravnog subjektiviteta država je da se djela vladara ne pripisuju njima lično, već samoj državi, koja se smatra entitetom različitim od onih koji djeluju u njeno ime. Treća karakteristika je da su države, na osnovu svog međunarodnog pravnog subjektiviteta, odgovorne za djela svojih državljana (pojedinaца ili pravnih lica) u stranoj državi. U praksi, ovaj princip je vrlo teško primijeniti jer ne postoji pisani međunarodni ugovor ili sporazum na tu temu. Različita običajna pravila međunarodnog javnog i privatnog prava određuju modalitete reparacije za štetu koju su državi prouzročili vladari ili državljani druge države. (Hollis 1990:30)

Od 17. do 20. vijeka, državni suverenitet je bio glavni temelj međunarodnog prava, uprkos kritikama koje mu je uputila liberalna škola. Kao što je poznato, liberalna škola se oduvijek suprotstavljala državnom nacionalizmu i protekcionizmu, zalažući se za liberalizaciju trgovine, proširenje demokratije i prevlast individualnih prava nad pravima država. Globalizacija i univerzalizacija demokratskog modela u dvadesetom vijeku doprinijeli su eroziji državnog suvereniteta i sve većem broju mislilaca i aktera koji prihvataju liberalnu koncepciju

međunarodnog prava. Kriza nacionalističkih modela razvoja kao treći talas demokratskih tranzicija i kraj Hladnog rata doveli su do sve većeg preispitivanja validnosti neotuđivog državnog suvereniteta i srodnih principa poput nemiješanja u unutrašnje stvari jedne države. O tome svjedoči sve veća upotreba ekonomskih i političkih uvjetovanosti od strane međunarodnih organizacija ili državnih agencija za pomoć, i sve veći broj neželjenih jednostranih intervencija UN-a ili NATO-a u različitim zemljama u ime humanitarnih prava (npr. Somalija 1992., Bosna i Hercegovina 1995., Kosovo 1999).

Ipak, suverenitet ostaje do danas najvažnija pravna karakteristika države u očima međunarodnog prava. Sa negativnog stanovišta, može se definisati kao odsustvo podređenosti drugoj državi ili međunarodnom subjektu. Iz ovoga proizilazi princip pravne jednakosti država (jedna država = jedan glas) koji se primjenjuje u više međunarodnih organizacija. Ovako shvaćen suverenitet podrazumijeva da država može odbiti da primijeni pravilo ili normu koju su usvojile druge države. Međutim, time se izlaže raznim kaznama (diskreditacija, gubitak beneficija, odmazde) od strane drugih država i rizikuje da bude osporena od strane javnog mnijenja. Štaviše, pravna jednakost država ne znači nestanak de facto nejednakosti između malih, srednjih i velikih sila. Sa pozitivne tačke gledišta, suverenitet podrazumijeva isključivost, autonomiju i snagu nadležnosti. (Hollis 1990:28)

Ekskluzivnost nadležnosti znači da, osim ako ne postoji međunarodni sporazum, samo kvalifikovani državni organi, isključujući sve druge, mogu vršiti radnje prinude unutar nacionalnog prostora. Dakle, policijske snage jedne države ne mogu progoniti državljana na teritoriji druge države. Međutim, država tog državljanina može dobiti njegovo ili njeno izručenje ako postoji sporazum o tome sa dotičnom državom. Međutim, ako drugi zakoni te države, kao što je zakon o političkim izbjeglicama, imaju prednost nad sporazumom o ekstradiciji, izručenje možda neće biti moguće. Autonomija jurisdikcije znači da kvalifikovani državni organi imaju punu slobodu odlučivanja. (Mingst et al, 2018: 12)

To implicira da oni ne mogu biti predmet zabrana, direktiva i naredbi koje formuliše eksterni autoritet. Iz ovog principa proizilazi pravilo nemiješanja u unutrašnje stvari druge države, osim ako takvu intervenciju nije formalno zatražila sporna država. Situacija postaje složenija kada postoje dvije vlade u državi – aktuelna i opoziciona vlada koja se sprema da preuzme vlast - a zahtjev za intervencijom uputi jedna ili druga. Problem je onda da li se povinovati zahtjevu za intervenciju jedne vlade ili odbijanju intervencije druge vlade. Snaga jurisdikcije znači da nijedno područje ne izmiče jurisdikcijskoj moći države, principu koji legitimira postojanje teokratskih država (Iran, talibanski Afganistan, Saudijska Arabija) ili komunističkih država (Sjeverna Koreja, Kuba). Međutim, svaka država ima mogućnost da sektore aktivnosti koje želi

ostavi ili prenese na aktere civilnog društva ili na eksternu vlast (npr. privatizacija javnih preduzeća, prenos brojnih nadležnosti sa država članica EU na institucije EU).

Početak savremenih međunarodnih odnosa

Početak savremenih međunarodnih odnosa se može vezati za period rivalstva između Amerike i Sovjetskog saveza. Amerikanci i njihovi zapadni saveznici nisu prihvatili da je SSSR favorizovao uspostavljanje komunističkih režima u zemljama srednje i istočne Evrope koje su se nalazile u zoni uticaja koja mu je dodeljena sporazumima na Jalti (februar 1945. godine) i da je podržavao borbu komunističke partije za vlast u Kini (1945. -1949. godine) i Koreji (1945.-1948. godine). Godine 1947. predsjednik Harry Truman, koji je 1945. godine naslijedio Franklina Delana Roosevelta, usvojio je novu vanjsku politiku zasnovanu na principu obuzdavanja komunističke ekspanzije. Ovom odlukom je sankcionisan kraj američko-sovjetskog saveza i početak Hladnog rata. To je imalo važne uticaje na sistem međunarodnih organizacija. To je nagnalo SSSR da bojkotuje MMF i da se suprotstavi svom vetu na rezolucije Vijeća sigurnosti koje su predložile SAD i njihovi saveznici, čime bi se spriječilo UN da ispuni svoj mirovni mandat. (Mingst et al, 2018: 18)

Osim toga, Hladni rat će unijeti konfliktnu dinamiku u Generalnu skupštinu i nekoliko međunarodnih organizacija sistema UN-a, pri čemu će SAD i SSSR koristiti ove forume kako bi pokušali ojačati svoju podršku i utjecaj unutar međunarodne zajednice. Hladni rat će također potaknuti SAD i njihove saveznike da stvore niz regionalnih međunarodnih organizacija za zaštitu svojih vojnih, ekonomskih i političkih interesa od komunističke prijetnje, strategije na koju će SSSR odgovoriti stvaranjem vlastitog bloka regionalnih međunarodnih organizacija.

Dekolonizacija afričkih i azijskih zemalja u periodu 1945. -1965. proces koji je favorizirao ekonomski i vojni pad evropskih (Britanija, Francuska, Belgija, Njemačka, Italija) i azijskih (Japan) kolonijalnih sila, također je doprinijela modificiranju konfiguraciju međunarodnih organizacija ohrabrivanjem grupisanja zemalja u razvoju unutar različitih međunarodnih organizacija koje su bile relativno autonomne od zapadnog i komunističkog bloka. Pokret nesvrstanih bio je najelokventniji izraz pokušaja da se osnaži Treći svijet. Osnovan je 1955. godine na inicijativu NR Kine, Indije, Indonezije i drugih azijskih država kao protivteža Organizaciji saveza Jugoistočne Azije (SEATO), koju su 1954. godine osnovale SAD, Britanija i njihovi saveznici - Australija, Novi Zeland, Filipini, Tajland i Pakistan - za borbu protiv komunističke subverzije u regionu. (Mingst et al, 2018: 26)

Tokom posljednje četvrtine 20. stoljeća, tri serije promjena duboko su izmijenile međunarodne odnose i sistem međunarodnih organizacija: kriza nacionalističkih modela ekonomskog razvoja, kako na Istoku tako i na Zapadu, što je dovelo do toga da ogromna većina država usvoji neo-model liberalnog razvoja; kriza autoritarnih političkih režima - kapitalističkih i komunističkih - i njihova zamjena demokratskim; i kraj Hladnog rata. Glavna posljedica ovih preokreta bilo je uspostavljanje novog unipolarnog poretka, karakteriziranog hegemonijom Sjedinjenih država i širenjem američko-zapadnog modela zasnovanog na kapitalizmu i demokratiji. (Deutsch 1968:14)

Period 1990-ih okarakterisan je i transformacijom ekonomski orijentisanih međunarodnih organizacija. S jedne strane, nekoliko bivših komunističkih i zemalja trećeg svijeta pridružit će se ekonomskim organizacijama zapadnog bloka, posebno OECD-u (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj), i onima iz sistema Ujedinjenih nacija: WTO (Svetska trgovinska organizacija) i IMF (Međunarodni monetarni fond), između ostalih. S druge strane, doći će do neviđenog napretka u liberalizaciji trgovine u okviru Urugvajске runde (1986. -1993. godine), koja će zamijeniti GATT (Opći sporazum o carina i trgovini) sa WTO, organizacijom sa povećanim ovlaštenjima za rješavanje trgovinskih sporova. Na regionalnom nivou, ovaj pokret će se ogledati u produbljivanju i širenju procesa evropskih integracija i uspostavljanju novih zona slobodne trgovine, carinskih unija, zajedničkih tržišta i prostora ekonomske saradnje u Evropi, Sjevernoj i Južnoj Americi, Africi i Aziji. (Deutsch 1968:18)

Integracija tržišta vremenom postaje prioritet za većinu međunarodnih organizacija, kako ekonomskih tako i političkih/strateških, budući da se globalizacija sada vidi kao dinamika koja će najvjerovatnije osigurati bogaćenje, saradnju i dobru volju nacija. Nekoliko međunarodnih organizacija, uključujući IMF, Svjetsku banku, EU, Evropsku banku za obnovu i razvoj (EBRD), Vijeće Evrope, NATO, OSCE, OAS, AU i Mercosur, odlučuje da pruže svoju pomoć programima (vojni, finansijski ili drugi) uslovljenim usvajanjem reformi od strane država primaoca za liberalizaciju njihovih ekonomskih sistema i demokratizaciju njihovih političkih sistema. Istovremeno, dolazi do značajnog smanjenja bezuslovne pomoći zemljama u razvoju i pada broja međunarodnih organizacija specijaliziranih za pomoć zemljama trećeg svijeta, kao što su Organizacija Ujedinjenih naroda za industrijski razvoj (UNIDO), Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) i Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju (UNCTAD).

Transnacionalni akteri

U političkim naukama uobičajeno je razlikovati međunarodne odnose, odnosno odnose koje nacionalne, regionalne i lokalne vlade država formiraju izvan ili unutar međunarodnih organizacija, i transnacionalne odnose, odnosno veze koje pojedinci i nevladine organizacije (NVO) iz različitih polja formiraju države. Proliferacija međunarodnih organizacija je pokazatelj da države više sarađuju jedna s drugom nego u prošlosti, zbog njihove sve veće međuzavisnosti. Međutim, ova saradnja ostaje dobrovoljna, jer su države slobodne da potpišu i ratifikuju sporazume međunarodnih organizacija. Ograničenja koja se međunarodnom saradnjom nameću suverenitetu ili punomoći, isključivosti i autonomiji državne nadležnosti su relativna. Suprotno onome što su liberali željeli, međunarodne organizacije nisu stekle nadnacionalni karakter koji bi im omogućio da nametnu svoju volju suverenim državama. EU, koja je do sada najcentralizovanija međunarodna organizacija, ostaje međuvladina organizacija ili konfederacija u kojoj se moć donošenja odluka zasniva na saglasnosti većine ili svih država članica. (Deutsch 1968:28)

Dok su sve suverene države jednake u zakonu, one ostaju nejednake u praksi, njihova moć u međunarodnom sistemu je proporcionalna njihovoj moći, posebno ekonomskoj i vojnoj moći, i njihovoj sposobnosti da sklapaju saveze sa drugim državama. Međutim, napredak demokratije znači da je odnos snaga između država, više nego u prošlosti, određen trendovima u javnom mnijenju i lobiranju nevladinih organizacija. Na kraju, većina teorija međunarodnih odnosa (realističke, neorealističke, liberalne, neoliberalne, konstruktivističke) slažu se da, uprkos opadanju moći država, one ostaju glavni donosioci odluka u međunarodnim odnosima.

Međunarodne organizacije kao glavni akteri savremenih međunarodnih odnosa

Međunarodne organizacije su organizacije čiji su članovi isključivo centralne vlade država. Dok se država stvara ili silom ili pregovorima o sporazumu između različitih političkih snaga, međunarodne organizacije se stvaraju sporazumom (poveljom, ugovorom) između dvije ili više država, kojih se svaka država posebno pridržava. Ustav države definiše prirodu aktivnosti države i uslove pod kojima se ona može uspostaviti. Ustav jedne države definiše prirodu političkih institucija, njihova ovlaštenja i pravila rada, uključuje pravila za izmjene i dopune i pravila za tumačenje njegovih odredbi. Povelja međunarodnih organizacija je slična ustavu države. On definiše prirodu, ovlaštenja i pravila rada organa organizacije i sadrži pravila za izmjenu i tumačenje njenih odredbi. U vrijeme svog osnivanja, međunarodna organizacija

pregovara sa jednom od svojih država članica o dodjeli dijela teritorije za uspostavljanje svog sjedišta. (Mingst et al, 2018: 38)

Unutar država, raspodjela moći ima različite oblike. U unitarnim državama (npr. Francuska, Portugal, Grčka, Indonezija, Japan), moć je koncentrisana u rukama centralne vlade; u saveznim državama (npr. Kanada, Rusija, Njemačka, Sjedinjene Američke Države, Australija, Brazil), centralna vlada zadržava većinu moći, ali veći ili manji dio je prepušten regionalnim vladama. Obim ovog delegiranja ovlasti, određuje se stepen centralizacije federacije. U konfederacijama, regionalne vlade imaju veću moć od centralne vlade. Nijedna država danas nema istinsku konfederalnu strukturu. Međutim, sve međunarodne organizacije su konfederacije. Konfederacija je sinonim za uniju između država, formalizovana različitim pravnim procedurama. Federaciji je suprotstavljena suštinska razlika: federacija je politička i pravna jedinica sastavljena od jedne, međunarodno suverene države, koja grupiše manje jedinice čija autonomija može biti jaka, ali koje, na međunarodnom planu, nisu države dok je konfederacija naprotiv, mnoštvo država koje same imaju međunarodno postojanje (Deutsch 1968:35)

Međunarodne organizacije su manje-više centralizirane konfederacije država. Za jednu međunarodnu organizaciju se kaže da je centralizirana kada su njene odluke obavezujuće za države članice. To je slučaj sa rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a i direktivama Vijeća EU. S druge strane, međunarodna organizacija je decentralizirana kada njene odluke nisu obavezujuće za države članice. Većina međunarodnih organizacija je decentralizovana.

Potpisivanje Povelje međunarodne organizacije omogućava državi da se pridruži istoj. Ni državno članstvo ni članstvo u međunarodnoj organizaciji nije bezuslovno ili automatsko. Prijem u međunarodnu organizaciju je uslovljen usaglašenošću zemlje kandidata sa odredbama njene Povelje. Osim toga, ograničeni ili plenarni organ organizacije mora prihvatiti prijem nove države članice. To znači da je prijem često predmet pregovora između država članica. Jedni mogu odlučiti da nametnu uslove za članstvo zemlji kandidatu koji nisu sadržani u Povelji organizacije. Na primjer, tokom 1970-ih, Evropska zajednica (EZ) uvjetovala je pristupanje Grčke, Španije i Portugala prethodnim uspostavljanjem demokratije u ove tri zemlje, iako taj uslov nije bio uključen u Rimski ugovor iz 1957. godine. (Mingst et al, 2018: 40)

Sve države imaju malo tijelo (izvršnu vlast), puno tijelo (parlament), administrativni aparat, hijerarhijski skup sudova, policiju i vojsku. Po pravilu, svaka organizacija se sastoji od malog tijela (gdje je predstavljeno nekoliko država članica), jednog ili više plenarnih tijela (gdje su zastupljene sve države članice), administrativnog aparata ili sekretarijata. Međutim, samo nekoliko međunarodnih organizacija ima jedan ili više sudova i nijedan nema svoju policiju ili

vojsku. Strateške međunarodne organizacije imaju vojnu intervenciju, ali je sastavljena od kontingenata iz vojski država članica. Ne postoji nadnacionalna vojska.

Ovlaštenja koja se pripisuju svakom od ovih tijela razlikuju se u zavisnosti od autoritarne ili demokratske, predsjedničke ili parlamentarne prirode političkih sistema država i prirode međunarodnih organizacija. Ne postoji čvrsto pravilo ili univerzalni model u ovom pogledu. (Deutsch 1968:48)

Prve konfederacije država bili su grčki gradovi Beotija, Korint i Peloponez u 5. vijeku prije nove ere. Nakon toga, pa sve do 20. vijeka, državne konfederacije su ostale izuzetne pojave. Primjeri uključuju Saveze trgovačkih gradova Italije i Sjeverne Njemačke tokom srednjeg vijeka, Švicarsku Konfederaciju, osnovanu 1389., i Konfederaciju Sjedinjenih Američkih Država, stvorenu 1781. nakon Rata za nezavisnost, koji je kratko trajao i pretvoren u federaciju Ustavom iz 1787. godine u 19. vijeku, formiranje multinacionalnih kompanija i širenje trgovine potaknuto industrijskom revolucijom dovelo je države do uspostavljanja tehničkih i administrativnih međunarodnih organizacija radi poboljšanja transporta, komunikacija i trgovine. Da bi se omogućilo zajedničko upravljanje evropskim rijekama od strane priobalnih država, Bečki kongres je 1815. godine osnovao Centralnu komisiju za plovidbu Rajnom; 1856. godine Pariški kongres je osnovao Evropsku Dunavsku komisiju. Nakon toga uslijedilo je osnivanje Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU) 1865. godine i Svjetske poštanske unije (UPU) 1874. godine. Uspostavljene su i druge međunarodne organizacije, kao što su Organizacija industrije šećera i Međunarodni poljoprivredni institut. (Mingst et al, 2018: 58)

Prva politički orijentisana međunarodna organizacija sa misijom održavanja mira i stabilnosti u međunarodnom društvu bila je Liga naroda, osnovana 1920. godine nakon Prvog svjetskog rata (1914. -1918. godine). Liga naroda je uspostavila sistem kolektivne sigurnosti, prema kojem bi napad na sigurnost jedne od njenih članica bio čin rata protiv svih ostalih članica Lige. Istovremeno, uspostavljena je Međunarodna organizacija rada (ILO), koja je bila dvostruko inovativna, jer je imala za cilj promovirati harmonizaciju standarda rada kako bi se spriječila neobuzdana konkurencija između radnika koji su bili sindikalni ili su imali socijalna davanja i onih koji nisu imali zaštitu, a istovremeno se uspostavio princip tripartitnih delegacija za države (jedan predstavnik sindikata, jedan predstavnik poslodavca i dva predstavnika centralne vlade po zemlji.)

Period 1990-ih okarakterisan je i transformacijom ekonomski orijentisanih međunarodnih organizacija. S jedne strane, nekoliko bivših komunističkih zemalja i zemalja trećeg svijeta pridružuje se ekonomskim organizacijama zapadnog bloka, posebno OECD-u, i onima iz

sistema Ujedinjenih nacija: WTO i IMF, između ostalih. S druge strane, dolazi do neviđenog napretka u liberalizaciji trgovine u okviru Urugvajске runde (1986. -1993. godine), koja će zamijeniti GATT sa WTO, organizacijom sa povećanim ovlaštenjima za rješavanje trgovinskih sporova. Na regionalnom nivou, ovaj pokret se ogledao u produbljivanju i širenju procesa evropskih integracija i uspostavljanju novih zona slobodne trgovine, carinskih unija, zajedničkih tržišta i prostora ekonomske saradnje u Evropi, Sjevernoj i Južnoj Americi, Africi i Aziji. (Charney 1993:25)

Ove transformacije mijenjaju konfiguraciju međunarodnih organizacija u nekoliko aspekata: one se sve manje zasnivaju na ideološkim i političkim kriterijima: međunarodne organizacije zapadnog bloka u svoje redove primaju nekoliko zemalja u razvoju i bivših komunističkih zemalja; broj međuregionalnih i regionalnih međunarodnih organizacija se značajno povećava, posebno u ekonomskoj oblasti. Klasifikacija međunarodnih organizacija se stoga počinje zasnivati na neutralnim kriterijima, kao što su geografsko porijeklo (globalno, međuregionalno, regionalno) država članica i područje specijalizacije organizacije, a ne na ideo-političkim kriterijima. (Charney 1993:36).

Ujedinjene nacije

Projekat stvaranja zaista univerzalne međunarodne organizacije koja bi bila efikasnija od Lige naroda u održavanju mira osmislili su Saveznici tokom Drugog svjetskog rata, ali su zapravo tri čovjeka odlučivala o njegovim glavnim pravcima: Franklin Delano Roosevelt, Winston Churchill i, u manjoj mjeri, Josif Staljin. Nacionalistička kineska vlada Chiang Kai-sheka bila je marginalno uključena u ove odluke, a snage Slobodne Francuske generala de Gaullea su držane po strani, kako pokazuju učesnici osnivačkih konferencija UN-a.

Hijerarhijski bitni događaji za UN :

14. augusta 1941	<ul style="list-style-type: none"> • Atlantska povelja • Brodovi Augusta i Princ kitova u Atlantskom okeanu • Winston Churchill, Franklin D. Roosevelt • Države potpisnice neće tražiti teritorijalno proširenje. Nema teritorijalnih promjena bez saglasnosti zainteresovanih. • Svaki narod će biti slobodan da izabere svoj sistem vlasti.
------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Mir će biti zagarantovan međunarodnom sigurnošću, smanjenjem naoružanja, slobodom mora, slobodnim pristupom sirovinama. • Države potpisnice moraju saradivati u ekonomskom i društvenom razvoju.
1. januara 1942.	<ul style="list-style-type: none"> • Deklaracija Ujedinjenih nacija • Vašington, D.C. • Sjedinjene Države i 25 savezničkih zemalja protiv Osovine • Dodaje se poštovanje vjerskih sloboda principima Atlantske povelje.
30. oktobra 1943	<ul style="list-style-type: none"> • Moskovska deklaracija • Moskva • Isti učesnici kao gore • Proglašava se potreba da se što prije uspostavi međunarodna organizacija zasnovana na principu jednakog suvereniteta svih miroljubivih država, velikih i malih, kako bi se osigurali međunarodni mir i sigurnost.
Juli 1944.	<ul style="list-style-type: none"> • Monetarno-finansijska konferencija Ujedinjenih nacija • Bretton Woods, New Hampshire, SAD • Sjedinjene Države, Velika Britanija i 43 zemlje saveznice protiv Osovine • Definisane parametara budućeg međunarodnog ekonomskog poretka. Osnivanje IMF-a i Svjetske banke.
August– oktobar 1944.	<ul style="list-style-type: none"> • Konferencija Dumbarton Oaks • Vašington (D.C.) • Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, SSSR, • Kina • Usvajanje glavnih organizacionih pravila UN.
Februar 1945.	<ul style="list-style-type: none"> • Konferencija u Jalti • Jalta (Ukrajina) • Joseph Staljin, Winston Churchill, Franklin D. Roosevelt

	<ul style="list-style-type: none"> • Odluka o davanju prava veta za pet stalnih članica Vijeća sigurnosti: Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, SSSR, Kina, Francuska.
April 1945	<ul style="list-style-type: none"> • Konferencija u San Francisku • San Francisco • 51 saveznička država protiv Osovine • Potpisivanje osnivačke povelje UN-a.
Oktobar 1945.	<ul style="list-style-type: none"> • UN počinje sa radom

Tabela 1 – Hronološki prikaz historijskih događaja za Ujedinjene narode (Weiss, 2018:25)

Uprkos brojnim ograničenjima, većinu međunarodnih sporazuma većina država poštuje većinu vremena. Od 1945. godine međudržavni oružani sukobi su značajno smanjeni, dok su uglavnom bili ograničeni na Afriku i dijelove Azije. S druge strane, povećan je broj unutrašnjih sukoba, posebno u ova dva regiona. Međutim, međunarodno pravo ne dozvoljava međunarodnim organizacijama da intervenišu u unutrašnje stvari suverene države, osim ako država to ne zatraži. To je dovelo do de facto nezvanične internacionalizacije, pogoršanja i produžavanja mnogih građanskih ratova ohrabrujući treće države da pruže finansijsku, vojnu i logističku podršku određenim zaraćenim grupama.(Weiss, 2018:30).

Vanjska politika u međunarodnim odnosima

Vanjska politika je skup institucija, politika i akcija koje usmjeravaju i oblikuju odnose jedne države s drugim državama. Službenici izvršne vlasti glavni su arhitekti vanjske politike. Na njihove odluke utiču višestruke subjektivne varijable (njihova percepcija stvarnosti, njihova psihologija, njihova kalkulacija interesa) i objektivne varijable (pritisci iz društvenog i spoljašnjeg okruženja, priroda političkog režima, karakteristike ekonomskog sistema, geografski položaj zemlje) čiju je odgovarajuću težinu teško izmjeriti.

Vanjska politika ima formu dva pravca - diplomatije i strategije - koja su izraz dva kontradiktorna stava: povjerenja i nepovjerenja. Prvi ohrabruje države da svoje nesuglasice rješavaju kroz dijalog i pregovore o pravnim sporazumima; jedan ih potiče da se naoružaju i udruže kako bi spriječili ili porazili napade drugih država. Diplomacija, iako prvenstveno zasnovana na povjerenju, nije oslobođena nepovjerenja, što objašnjava zašto se koristi lukavstvom, lažima, prijetnjama i ucjenama koliko i iskrenim i otvorenim dijalogom. Iako

uglavnom zasnovana na nepovjerenju, strategiju karakteriše i pregovaranje sigurnosnih paktova, čija djelotvornost zavisi od međusobnog povjerenja partnera. (Weiss, 2018:42)

Diplomatija i strategija su se duboko promijenile od 1945. godine. Više nisu ambasade i konzulati glavna mjesta za dijalog, konsultacije i pregovore između država, već sastanci na vrhu između vlada i multilateralnih foruma. Strateška politika država sada je više usmjerena na sprječavanje i rješavanje građanskih ratova i obuzdavanje međunarodnih kriminalnih i terorističkih mreža nego na sprječavanje i rješavanje međudržavnih sukoba. Kako su sigurnosne prijetnje sada globalne i unutrašnjeg i vanjskog porijekla, države moraju više sarađivati jedna s drugom i reorganizirati svoje odbrambene sisteme kako bi integrisali aranžmane za zaštitu teritorije i institucije za borbu protiv vanjskih neprijatelja. Ipak, glavni uslovi za održavanje mira unutar i između država ostaju ekonomski razvoj i integracija, demokratski napredak i kolektivni sigurnosni savezi zasnovani na međudržavnoj saradnji. (Weiss, 2018:58).

Moć u međunarodnim odnosima

Realistički teoretičari međunarodnih odnosa bili su ti koji su konceptu moći i dali moć. Za njih je razmišljanje o moći uvijek pod snažnim utjecajem pitanja visoke politike ili vojne sigurnosti. Konceptija moći realističkih teoretičara slična je konceptu moći Maksa Vebera u unutrašnjoj političkoj sociologiji. Moć je Weber definirao kao: „*Svaka šansa da se vlastiti društveni odnos trijumfuje unutar društvenog odnosa, vlastite volje, čak i protiv otpora*“. Za Vebera, moć znači imati sposobnost da djeluje, da spriječi ili promijeni poredak stvari.

Upotreba moći tako dovodi do rezultata, ali i podrazumijeva volju ili namjeru, dakle strategiju aktera sa minimalnom racionalnošću. Za Vebera, moć je relacioni pojam u smislu da se može primijeniti samo u kontekstu specifične interakcije. Prema ovoj relacijskoj koncepciji moći, ova interakcija se ostvaruje raznim sredstvima, u rasponu od najmirnijih do najnasilnijih: od uvjeravanja do huškanja, do prisile, sankcije i upotrebe sile (Schelling, 1966.). Atributi moći su višestruki, ali realistički autori u svojim spisima teže da privilegiraju materijalne resurse koji omogućavaju lakše poređenje i rangiranje moći u međunarodnom sistemu. (Weiss, 2018:42-48)

„*Najveća greška mnogih realističkih teoretičara međunarodnih odnosa je pretpostavka da su atributi moći zamjenjivi. Novac je, na primjer, zamjenjiv resurs jer se može zamijeniti za proizvod ili uslugu. Neki autori griješe misleći da je moć zamjenjiva poput novca, tj. tretiraju attribute moći kao da i oni imaju tu karakteristiku*“. (Baldwyn, 1971: 578-614). Ali ova tvrdnja

je preuveličana. Moćnija vojska ne nameće nužno svoju volju drugima. Nacističke trupe koje su osvojile zapadnu Evropu, na primjer, bile su brojčano nadjačane od svojih protivnika ali su i dalje dobili mnoge bitke.

Štaviše, priroda moći u međunarodnim odnosima je daleko složenija i često paradoksalna. Na primjer, priroda moći dozvoljava državi A da utiče na stanje u državi B, ali i omogućava državi B da utiče na državu A u drugom području međunarodne politike.

Moćna vojska može biti efikasan način za ograničavanje ekspanzionističkih ambicija susjedne zemlje, ali daleko manje efikasan u uvjeravanju te države da napusti svoju protekcionističku politiku, ili da ubijedi drugu državu da glasa za njenu korist u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO) ili Organizaciji Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO).

Usprkos svom višku moći, SAD nisu bile u stanju spriječiti usvajanje UNESCO-ve konvencije o promociji i zaštiti raznolikosti kulturnih izraza, bez obzira na njihovu jasno izraženu želju da joj se suprotstave. Kina je zaista uspjela da transformiše svoju ekonomsku ekspanziju u političku moć, ali joj to nije omogućilo da ušutka nevladine organizacije koje su osudile kršenje ljudskih prava u Tibetu tokom Olimpijskih igara 2008. godine. Drugim riječima, postoji disjunkcija između atributa, ili moći, stanja i rezultata. Shodno tome, još jedna klasična greška mnogih analitičara je utvrđivanje moći ili nemoći neke države ishodom. Moć je složenije prirode i može se procijeniti samo na osnovu višestrukih odnosa. (Weiss, 2018:58)

Za međunarodne političke ekonomiste, koncepcija moći u međunarodnim odnosima također je previše usko povezana s problemima mira i sigurnosti. Ako je vojno-strateška konkurencija igra sa nultom sumom, ekonomska konkurencija nije, što se može vidjeti u trenutnoj agresiji Rusije na Ukrajinu i posljedicama na globalnu ekonomiju.

Važnost ekonomskih pitanja je toliko velika da se krećemo od međunarodne igre sa nultom sumom u situaciju u kojoj svi igrači potencijalno mogu ostvariti dobitke, jer ekonomski rast može biti od koristi za sve igrače.

Štaviše, za klasične realiste moć je prerogativ država. Iako je ovo možda bilo prihvatljivo u prošlosti, sada ga je teže održati. Naučnici međunarodne političke ekonomije to potpuno odbacuju. U današnjem svijetu postoje države bez stvarne moći i nedržavni akteri koji, ovisno o aktuelnim pitanjima, nose moć. Važno je istaći da sve države nemaju vlast. (Weiss, 2018:85)

Nadalje, bitno je spomenuti i da nisu sve države nosioci iste moći. Prekomjernim refikacijom države Amerika, Kina, Francuska pa čak i Nauru stavljaju se u ravnopravan položaj. Republika Nauru, koja, treba zapamtiti, nema nacionalnu valutu i ima 10.000 stanovnika (tj. manje od

broja ljudi koji svakodnevno idu na posao u Sears Tower u Čikagu). Vjerovatno je pošteno reći da više od polovine svjetskih država nema praktički nikakvu moć, bilo da su kvazi-države ili propale države. Da li se država koja nema finansijska sredstva da pošalje svoje predstavnike u Ujedinjene nacije (UN) smatra silom? U mnogim zemlje, mafijaške organizacije, trgovci drogom ili multinacionalne kompanije imaju najveću moć. U nekoliko urušenih država čak i privatne organizacije obavljaju neke od državnih funkcija,

Primjeri uključuju privatne vojske dostupne za iznajmljivanje, kao što je sada ugašena južnoafrička kompanija Executive Outcome, ili privatizacija carinskih službi u Mozambiku, ili kompanija Chevron koja je praktično postala kvazi republika u Nigeriji.

Međunarodni politički ekonomisti vjeruju da su globalizacija i transformacije političke ekonomije otvorile put mnogim akterima kao što su multinacionalne kompanije, finansijske institucije, međunarodne organizacije i privatni sektor, da igraju važnu ulogu u globalnoj ekonomiji. (Vukadinović 2010:15)

Dok manje od 200 suverenih zemalja čini međunarodni sistem, postoji oko 77.000 multinacionalnih kompanija iz preko 47 zemalja koje kontrolišu 770.000 podružnica u 175 zemalja. Osim toga, postoji više od 38.000 nevladinih organizacija koje djeluju na međunarodnom nivou, kao što su Freedom House, Ljekari bez granica, Greenpeace, Amnesty International i Crveni krst. Postoji i 300 međunarodnih vladinih organizacija, kao što su UN, NATO, Europska unija i Ujedinjene nacije. Svjetska trgovinska organizacija (WTO), Međunarodni monetarni fond (MMF) ili Organizacija za ekonomiju saradnju i razvoj (OECD), da ne spominjemo mnoge društvene mreže svih vrsta. (Weiss, 2018:30)

Globalizacija je prekinula vezu između moći i teritorije, budući da su nedržavni akteri pomogli da se transformiše međunarodna scena, u kojoj se ranije smatralo da dominiraju države. Robert Keohane i Joseph Nye tvrde da je u svijetu složenih međuzavisnosti koji se sastoji od mnoštva pitanja, moć difuzna. Dakle, moć aktera varira u zavisnosti od problema koji su u pitanju. U sektoru nafte, Saudijska Arabija je moćna, a u finansijskom sektoru važni igrači su finansijski centri New York i London, dok je u međunarodnim trgovinskim pregovorima Europska unija ključni igrač. Male zemlje koje koriste pravne norme UN-a da utječu na proces nisu potpuno nemoćne. A pošto WTO funkcioniše konsenzusom, oni su ključni igrači na ovom forumu. Međunarodne organizacije, sa svoje strane, mogu mobilizirati mnoge stručnjake da utiču na ponašanje država ili nevladinih organizacija; mogu staviti mnoga pitanja na dnevni red. (Vukadinović 2010:25)

Moć privatnih aktera je također podcijenjena i nedovoljno proučavana. Mnoge multinacionalne kompanije će koristiti svoje resurse i moć uticaja da oblikuju trgovinsku politiku država. Kao što je Susan Sell pokazala u svojoj knjizi *Private Power Public Law* (2003), moć privatnih ekonomskih aktera se mjeri njihovom sposobnošću da svoje preferencije u pogledu pitanja intelektualne svojine ugrađuju u međunarodno trgovinsko pravo.

Velike kompanije su igrale važnu ulogu u postavljanju ekoloških standarda u međunarodnoj areni.

Nema sumnje da su transnacionalni aktivisti, kroz kampanje sramote i bojkota, natjerali mnoge multinacionalne kompanije da se ponašaju s poštovanjem prema ljudskim pravima. Građani koji provode politiku odgovornog ulaganja također pomažu u ispravljanju zloupotrebe multinacionalnih kompanija (Badie, 1999:36). Štaviše, obzirom na neviđeni razvoj novih informacionih tehnologija, svaki akter je potencijalni međunarodni akter. Stručnjak za kompjutere može osujetiti nacionalni sigurnosni sistem ili počiniti čin sajber terorizma iz udobnosti svog doma.

Ukratko, za stručnjake za međunarodnu političku ekonomiju, vršenje vlasti se ne može zamisliti na isti način kao kod klasičnih realista. Više se ne može reći da je moć samo volja države da nametne svoje izbore drugima zahvaljujući svojoj superiornosti. Danas moć poprima suptilniji oblik koji svom nosiocu, koji nije nužno država, daje mogućnost da odredi ili kontroliše centralna područja međunarodne konkurencije.

Bertrand Badie i Marie-Claude Smouts definišu moć kao sposobnost kontrole pravila igre u jednom ili više ključnih područja međunarodnog međunarodnog takmičenja (1999:145). Na sličan način, Susan Strange definiše moć kao sposobnost pojedinca ili grupe pojedinaca da utiču na ishode na takav način da njihova preferencija ima prednost nad preferencijama drugih' (1996: 145). Psihološku dimenziju moći također ne treba podcijeniti. Koncept moći se široko poistovjećuje sa realističkim autorima. Za naučnike IPS-a, mnogi drugi akteri imaju moć: multinacionalne kompanije, finansijski akteri, nevladine organizacije i međunarodne organizacije. (Vukadinović 2010:25)

Snaga aktera u međunarodnim odnosima

Moć je sposobnost aktera, bilo da se radi o državi, međunarodnoj organizaciji, organizaciji, multinacionalnoj kompaniji ili nevladinoj organizaciji, da utiče ili kontroliše centralna područja

međunarodne konkurencije. Moć nije prerogativ država, čak i ako su centralni akteri međunarodne politike.

Koncept multinacionalnih ili transnacionalnih preduzeća je zbunjujući. Pokriva veoma raznolik skup preduzeća. Obuhvaća mala preduzeća kompanije koje imaju stranu podružnicu u inostranstvu sa globalnim multinacionalnim kompanijama koje imaju malo domaćih veza, kao što su Nestlé, Microsoft ili Thompson Media, multinacionalne kompanije ili transnacionalne kompanije nisu nova pojava, ali njihov broj je naglo raste u proteklih 40 godina.

MEĐUNARODNI ODNOSI U DIPLOMATIJI / DIPLOMATSKIM ODNOSIMA

Kao što većina teorija o međunarodnim odnosima elaborira, diplomatija i diplomatski odnosi igraju značajnu ulogu, o čemu je i Alan James pisao u članku *Diplomatic relations between the states*, objavljenom u knjizi *The Sage Handbook of Diplomacy 2016*.

Kako James navodi, posljednjih 50 godina odnos između suverenih država kroz posredstvo zvaničnih predstavnika je unutar univerzalno prihvaćenog zakonskog okvira, definisanog 1961. godine Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima. Međutim, sam termin diplomatskih odnosa, po Jamesu, nije naveden u preambuli Bečke konvencije. Ono što James navodi kao ključne, polazne osnove za diplomatske odnose jeste da:

- Diplomatski odnosi se razlikuju od priznavanja;
- Diplomatski odnosi razlikuju od svakodnevnog vođenja diplomatije, vanjske politike i od međudržavnih odnosa te da
- Diplomatski odnosi su ključ koji otvara vrata lakim i direktnim međudržavnim odnosima (James, 2016:723).

U kontekstu međunarodnih odnosa, ako su dvije države u diplomatskim odnosima, one direktno razgovaraju jedna sa drugom, dok je u posljednjih sto godina, postalo učestalo da diplomatski odnosi se uspostavljaju kroz formalne bilateralne ugovore/sporazume. Nadalje, postoje indicije da su evidentni slučajevi gdje pomenuti sporazumi i ugovori su često implicirani (James, 2016:300).

Također, u međunarodnim odnosima između država, a samim time i diplomatskim bilateralnim odnosima, učestalo je pravilo da uspostavljanje diplomatskih odnosa između dvije države zahtjeva ili se čak sadrži od razmjene rezidentnih diplomatskih misija. Primjera radi, u januaru 2015. godine su postojale mnoge države sa kojima je država Indijskog oceana Maldivi imala diplomatske odnose, ali je također imala rezidentne diplomatske misije samo u deset država, dok je glavni grad Maldiva primio misije od samo pet država što nas dovodi do zaključka da dvije države u diplomatskim odnosima nisu dužne uspostaviti rezidentne diplomatske misije u glavnom gradu ove druge, ali u slučaju nedostatka takve misije, postoje drugi načini da se održi direktni kontakt.

Kada je riječ o prekidanju diplomatskih odnosa među državama, James (2016:303) navodi kako bilo koja država u tom odnosu isti može prekinuti. U tom slučaju, takav čim ima reperkusije tamo gdje su obje države zastupljene u trećim državama i, možda u manjoj mjeri, zastupljene u

međunarodnim organizacijama. Inicijativa za obnavljanje diplomatskih odnosa pada na teret i odgovornost države koja je te odnose i prekinula

Nadalje, ukoliko ne postoje formalni diplomatski odnosi među državama, ne znači da ne može postojati nikakav kontakt između dvije države u interesu. Za uspostavljanje pomenutog kontakta postoje brojni načini komunikacije. Primjera radi, komunikacija se može ostvariti putem posrednika, barem u prvom obraćanju, u glavnom gradu treće države koja ima misije obje države. Također, sastanci se mogu organizirati i u sjedištima međunarodnih organizacija kojima obje države pripadaju, ili kroz njihove trajne misije pri organizaciji ili kroz delegate u plenarnim sastancima (James 2016:304)

Kulturna diplomatija i savremeni međunarodni odnosi

Kulturna diplomatija, kao skup aktivnosti od strane direktno, ili u kolaboraciji sa diplomatskim akterima države, sa ciljem promocije vanjskih političkih interesa države u sferi kulturnih politika i njihovog negovanja sa drugim državama je bitan dio sadašnje diplomatije. Kako Pajtinka navodi, kulturna diplomatija je sastavni dio diplomatskih aktivnosti svih država. Često se ista podcjenjuje što rezultira nejasnim idejama o polju djelovanja aktivnosti ove grane diplomatije, shodno čemu je često povezana za organiziranjem ili učestvovanjem na kulturnim događajima od strane diplomata, što je u biti samo jedan maleni dio kulturno-diplomatskih aktivnosti (Pajtinka, 2014:95-96).

Sami začeci kulturne diplomatije se povezuju sa prvim pokušajima država da implementiraju ideju korisne upotrebe kulture u interesu promocije ciljeva vanjskih politika, primjera radi Bizantijskih misionara koji su promovirali njihovu doktrinu i pogled na svijet u vanjskim državama, pokušavajući na taj način da ojačaju uticaj Bizantijskog carstva van njegovih granice. Međutim, porijeklo moderne kulturne diplomatije se veže za uspostavu prve specijaliziranje kulturno-diplomatske institucije na kraju 19. stoljeća Alliance Francaise, inicijativa Francuskog diplomate P. Cambona u Parizu 1883, godine. Unutar diploamtskih organa države, prva specijalizirana kulturno-diplomatska institucija se pojavila u prvoj polovini 20. stoljeća kada su tokom Prvog svjetskog rata, kulturni atašei bili poslani na diplomatske misije u Francusku (Pajtinka, 2014:97).

Sam termin diplomatija u teorijama međunarodnih odnosa može imati višestruka značenja. Može biti povezan sa diplomatskom ili vanjskom uslugom, kao institucija, ili korišten kao sinonim za vanjsku politiku, dok u kontekstu kulturne diplomatije, može biti instrument za

implementaciju vanjskih politika kroz mirovne mjere. Neke definicije kulturne diplomatije poentiraju za glavni cilj promociju zajedničkog razumijevanja među državama kao nešto što je važnije od korištenja interesa vanjskih politika (Cummings, 2013:1). u praksi, iako kulturno-diplomatske aktivnosti mogu često doprinijeti boljem zajedničkom razumijevanju među državama u pitanju, njen primarni cilj je da promoviše razumijevanje za vanjskopolitičke interese države koja ju implementira.

Bitan segment kulturnodiplomatskog rada je svakako promocija saradnje među kulturnim akterima države pošiljaoca i države primaoca. U praksi, ovaj segment može biti iznesen većinski kroz pružanje informacija o kulturnim akterima u jednoj državi u mogućnostima uspostavljanja kontakata i saradnji sa paralelnim kulturnim akterima u drugoj državi i obratno (Berridge i James, 2003:62).

ODNOS KULTURNOG IMPERIJALIZMA SAIDA PREMA SAVREMENIM MEĐUNARODNIM ODNOSIMA

Komparacija teorija savremenih međunarodnih odnosa i teorija kulturnog imperijalizma

Pojmovi kultura i imperijalizam su, kako Said navodi, usko povezani, ali ipak je shvatiti i pokazati kakav utjecaj je imala kultura na stvaranje imperije. Međutim, stvaranje imperije potiče od samog nastanka čovjeka, jer je prirodna potreba da čovjek širi i pripaja svoje teritorije koje će nastaniti. Kao najprostije objašnjenje, imperijalizam označava mišljenje o zemlji, nastanjivanje na zemlji kao i vlast nad zemljom koju nastanjujemo. Širenje svoj staništa oduvijek je značilo i patnju drugih čiju teritoriju ustvari zauzimamo. (Said 2002:35)

Širenje Rimskog carstva se može posmatrati kao prizma kulturnog imperijalizma. Iako su Rimljani bili poznati po Pax Romani, imajući dug period mira, prisilni dolazak kulturne raznolikosti populacije koju je Rim osvojio je doveo do nestabilnosti. Nakon Rima, kulturni imperijalizam se povezuje sa kolonizacijom koja, iako je imala vojne pokretače, kolonizatori su često koristili zakon i obrazovanje u cilju nametanja vlastite kulture. Kako su stoljeća prolazila, tako se i koncept kulturnog imperijalizma mijenjao sa vojnog na istinski kulturni, kroz politički uticaj snažnije nad manje snažnom zemljom, poput Sovjetskog Saveza i

nametanja komunizma na druge zemlje, ili kada su Sjedinjene Američke Države težile ka kreiranju ekonomskog tržišta kojem je u cilju potražnja američkih dobara.

Potrebno je spomenuti da historija međunarodnih odnosa se može posmatrati od početka 20. stoljeća, posebice kroz Zapad i SAD. Tokom 1920-ih u Evropi i Sjevernoj Americi stvoreni su novi centri, instituti, škole i univerzitetski odjeli posvećeni nastavi i istraživanju međunarodnih odnosa. Osim toga, formirane su privatne organizacije koje promovišu proučavanje međunarodnih odnosa i date su značajne filantropske donacije za podršku naučnim časopisima, za sponzoriranje instituta za obuku, konferencije i seminare i za stimulaciju univerzitetskog istraživanja.

Said navodi kako vremenom kultura na veoma agresivan način postaje usko povezana sa državom ili nacijom, odnosno razdvaja „nas“ i „njih“ na ksenofobičan način, ustvari kultura je podijum na kojem se uzajamno podržavaju politički i ideološki ciljevi, međutim kultura može biti i ratoborna odnosno može biti bojno polje na kojem se ciljevi takmiče. Kao primjer možemo navesti stvaranje međunarodnih organizacija čije kreiranje je za cilj imalo ostvarivanje određene koristi poput trgovinske, ekonomske ili zajednice. Na ovaj način, svaka država koja je postala članicom određene organizacije, izgubila je dio svoje kulture i identiteta a zauzvrat dobila takozvano zajedništvo sa ostalim državama. Za svaku međunarodno organizaciju, poput Europske unije, Međunarodnog monetarnog fonda, Ujedinjenih naroda, možemo bez sumnje reći da je to oličenje imperijalizma i prefinjenog kolonijalizma. (Said 2002:40)

Bez obzira na politička i ekonomska pitanja o nastanku imperijalizma, gotovo nikako se ne spominje utjecaj same kulture na moderni imperijalizam, kao ni to da imperijalizam iz 18. i 19. vijeka ima veliki utjecaj na današnjicu.

Britanija, Francuska i SAD su bile imperijalne sile u 19. vijeku, koji se još naziva i „vijek zapada“, što je ustvari i osnovica današnjeg svijeta, prvenstveno su velike moći bile skoncentrisane samo u Francuskoj i Britaniji, a kasnije se proširilo i na SAD. Sve što danas imamo i koristimo: elektronska komunikacija, globalni domet tržišta, putovanja, dostupnost resursa su nam zapravo omogućile ove imperije koje se i dalje šire i konstantno imaju potrebu da dodatno pripajaju teritorije. (Said 2002:55)

Nastanak i razvoj imperija je bila zapravo želja za radom i nada za još veću zaradu, međutim, imperijalizam je nešto više od toga. Cilj imperijalizam je bilo nešto više od same zarade i novca, odnosno stvorila se obaveza prema stalnom kruženju koje je s jedne strane normalnim ljudima omogućilo da shvate činjenicu da je daleke teritorije jednostavno potrebno pokoriti i da je njihova dužnost da jednostavno budu inferiorni, a sa druge strane da pokoreni jednostavno

nemaju nikakvu averziju ni mržnju prema imperijama i onim koji su ih pokorili. Ono što je bitno je da su kolonizatori vodili i neku vrstu „unutrašnje“ borbe, jer je dosta veći broj bio pokorenih nego inferiornih, te su se i sami kolonizatori plašili njihove snage.

Imperijalizam se može posmatrati i kao jedan vid staloženosti, koherentnosti između inferiornih i pokorenih. U imperijalnoj kulturi sve nejednakosti i nepravde se spajaju i stapaju u jedno, a osnovu imperijalnog autoriteta je zapravo mentalna stabilnost i jačina kolonizatora, odnosno, da on smatra da sve što radi, radi za više dobro i za zajednički interes svih. (Said 2002:68)

Teorije međunarodnih odnosa definišu državu na različite načine. Za klasične liberale, država je oličenje razuma ili opšteg interesa. Za neoliberalne, to je mjesto gdje se arbitriraju sukobi između interesnih grupa u društvu. Za realiste, to je izraz moći i suvereniteta nacije. Za marksiste, to je instrument koji vladajuća klasa koristi da nametne svoju dominaciju drugim klasama.

Dekolonizacija afričkih i azijskih zemalja u periodu 1945.-1965. godine, proces koji je favorizirao ekonomski i vojni pad evropskih (Britanija, Francuska, Belgija, Njemačka, Italija) i azijskih (Japan) kolonijalnih sila, također je doprinijela modificiranju konfiguraciju međunarodnih organizacija ohrabrivanjem grupisanja zemalja u razvoju unutar različitih međunarodnih organizacija koje su bile relativno autonomne od zapadnog i komunističkog bloka. Pokret nesvrstanih bio je najelokventniji izraz pokušaja da se osnaži Treći svijet. Osnovan je 1955. godine na inicijativu NR Kine, Indije, Indonezije i drugih azijskih država kao protivteža Organizaciji saveza Jugoistočne Azije (SEATO), koju su 1954. osnovale SAD, Britanija i njihovi saveznici - Australija, Novi Zeland, Filipini, Tajland i Pakistan - za borbu protiv komunističke subverzije u regionu. (Weiss, 2018:30)

Tokom posljednje četvrtine 20. stoljeća, tri serije promjena duboko su izmijenile međunarodne odnose i sistem međunarodnih organizacija: kriza nacionalističkih modela ekonomskog razvoja, kako na Istoku tako i na Zapadu, što je dovelo do toga da ogromna većina država usvoji neo-model liberalnog razvoja; kriza autoritarnih političkih režima - kapitalističkih i komunističkih - i njihova zamjena demokratskim; i kraj Hladnog rata. Glavna posljedica ovih preokreta bilo je uspostavljanje novog unipolarnog poretka, karakteriziranog hegemonijom Sjedinjenih država i širenjem američko-zapadnog modela zasnovanog na kapitalizmu i demokratiji.

Međunarodne organizacije su organizacije čiji su članovi isključivo centralne vlade država. Dok se država stvara ili silom ili pregovorima o sporazumu između različitih političkih snaga, međunarodne organizacije se stvaraju sporazumom (poveljom, ugovorom) između dvije ili više

država, kojih se svaka država posebno pridržava. Ustav države definiše prirodu aktivnosti države i uslove pod kojima se ona može uspostaviti. Ustav jedne države definiše prirodu političkih institucija, njihova ovlaštenja i pravila rada, uključuje pravila za izmjene i dopune i pravila za tumačenje njegovih odredbi. Povelja međunarodnih organizacija je slična ustavu države. On definiše prirodu, ovlaštenja i pravila rada organa organizacije i sadrži pravila za izmjenu i tumačenje njenih odredbi. U vrijeme svog osnivanja, međunarodna organizacija pregovara sa jednom od svojih država članica o dodjeli dijela teritorije za uspostavljanje svog sjedišta. (Weiss, 2018:65)

Nadalje, Said smatra da su kultura i politika u biti jednaki, odnosno da imperijalisti iz Evrope, ili kako ih on popularno naziva, *Europski imperijalisti*, ne mogu vidjeti svoju poziciju kao imperijalističku nego ju često smatraju trudom za narode civilizacija. Oni prema tome vjeruju da su procjene onih koji kolonizirani objektivni i potkrijepljeni brojnim razlozima. Bitno je naglasiti, kada je u pitanju komparacija savremenih međunarodnih odnosa i Saidovog poimanja kulturnog imperijalizma, da on pravi ključnu razliku između marginalizacije i centralnosti, objašnjavajući kako marginalizacija u američkoj kulturi se smatra ne toliko bitnom, dok centralnost podrazumijeva, po Saidovom shvatanju, identitet, ono što je bitno i važno, kao nešto naše. (Burney, 2012:51).

Said često povezuje zapad i zapadnjačku kulturu sa imperijalizmom koji je oblikovan prema istoj, odnosno da se kolonijalni svijet često oblikuje prema zapadu. Kao što je iznad navedeno, međunarodne organizacije kao osnovni oblik djelovanja savremenih međunarodnih odnosa često nameću svoju kulturu odnosno principe djelovanja članicama, što se kroz jedan segment može smatrati kulturnim imperijalizmom. (Said, 2002:18-20).

Kada se spominje imperija, nužno je deskriptivno objasniti shvatanje tog termina prema Saidu. Naime, Said smatra da bio to formalni ili neformalni odnos, u imperiji jedna država ima uticaj i kontrolu kad suverenitetom nekog drugog političkog sistema ili društva kao takvog. Pomenutu kontrolu ista ostvaruje kroz upotrebu sile, kulturnu zavisnost ili pak ekonomskim uticajem. Kulturni segment imperijalizma je onaj kada se kultura jedne vodeće sile, primjera radi Amerike, nameće kao imperativ zapadnjačke kulture u procesu kolonijalizacije.

Nadalje, Said tvrdi, a što se može preslikati na savremene međunarodne odnose, da postoji recipročan odnos povezati između Zapada i Istoka, da su kulture u kojoj su kolonizatori ali i oni koje su kolonizirali mogli egzistirati kroz zajedničke snage (Said, 2002:23). Kada kažem da se može preslikati na savremene međunarodne odnose, mislim o odnosu moći između većih

svjetskih sila poput trenutnog uticaja Rusija na distribuciju nafte cijelom svijetu ili kineskoj mekoj diplomatiji kroz ekonomske odnose.

ZAKLJUČAK

Metodološki okvir je sadržavao definiranje problema gdje smo kroz detaljnu analizu literature pronašli da biografiju Edwarda Saída, početke i razvoj njegovih naučnih otkrića. Značaj Saídovog djelovanja u akademiji je viđen i kroz postkolonijalne studije i kao predavač engleski i komparative analize. U samoj knjizi *Kultura i imperijalizam*, Saíd govori o prošlosti i sadašnjosti, poznatom fenomenu „nama“ i „njima“ te kako se suprotstavljene strane vide, istražujući kulturi i imperijalizam kao jednu cjelinu, radije nego kao odvojene pojmove.

Shodno pomenutom, ova master teza se fokusirala na Saídov rad sa posebnim akcentom na njegove teorije kulturnog imperijalizma i savremenih međunarodnih odnosa, obzirom da je on većinu svog rada posvetio upravo britanskoj, francuskoj i američkoj imperiji. Sam master rad je struktuisan na uvodno poglavlje sa predstavljajanjem metodologije i prateće hipoteze nakon čega smo elaborirali i posebnu pažnju posvetili historijskom pregledu nastanka imperijalizma, podjeli svijeta na osnovu pomenutog te značaju i osnivanju teorije kulturnog imperijalizma po Saídu uz akcenat na savremene međunarodne odnose.

Istražili smo Saídovo viđenje na tri imperije i njihov način upravljanja prekomorskim teritorijama, posebice u pogledu nesmetanja susjednih teritorija u procesu dolaska do zadanog cilja. Nadalje, elaborirali smo koncept savremenih međunarodnih odnosa, međunarodnih zajednica kao glavnih aktera u njima te poveznice sa diplomatskim odnosima. Finalno, uradili smo komparaciju Saídovog kulturnog imperijalizma i savremenih teorija međunarodnih odnosa.

Vremenski okvir Saídovog pisanja je vrijeme Hladnog rata gdje se Amerika pojavila kao posljednja supersila ali i 21. vijek u pogledu elaboracije savremenih međunarodnih odnosa. U skladu sa predmetom istraživanja i hipotezom a u cilju kvalitetnog istraživanja, koristili smo brojne metode poput deskriptivnih, analize sadržaja i pregleda literature. Kako je riječ o kvalitativnom istraživanju, definisali smo ključne pojmove kulture, imperijalizma, međunarodnih odnosa i savremenih međunarodnih odnosa.

Glavna hipoteza je glasila „Teorija kulturnog imperijalizma Edwarda Saída se ne kosi sa konceptom savremenih međunarodnih odnosa“ i kroz pregled literature je dokazano da je ista tačna odnosno da postoji mnogo elemenata njegove teorije koji se mogu staviti u današnji kontekst, te nam mogu poslužiti i za savremeno razumijevanje međunarodnih odnosa. Nadalje, identificirali smo tri pomoćne hipoteze:

1. Teorija kulturnog imperijalizma Edwarda Saída je važna za promišljanja kulturnog imperijalizma u datom historijskom okviru i relevantna za njegovo razumijevanje
2. Dekonstrukcijom književnosti se mogu adekvatno analizirati međunarodni odnosi
3. Kultura i međunarodni odnosi su neizostavno povezani

Također, pomoćne hipoteze su dokazane kao istinite odnosno ispravne.

Pojmovi kultura i imperijalizam su usko povezani, ali ipak je shvatiti i pokazati kakav utjecaj je imala kultura na stvaranje imperije. Međutim, stvaranje imperije potiče od samog nastanka čovjeka, jer je prirodna potreba da čovjek širi i pripaja svoje teritorije koje će nastaniti. Kao najprostije objašnjenje, imperijalizam označava mišljenje o zemlji, nastanjivanje na zemlji kao i vlast nad zemljom koju nastanjujemo. Širenje svoj staništa oduvijek je značilo i patnju drugih čiju teritoriju ustvari zauzimamo. (Said, 2002:18)

Međunarodni odnosi, kao jedan od najvažnijih koncepta političkih nauka, izučava odnose između zemalja, njihovu vanjsku politiku i djelovanje jedne države prema drugoj. Pomenuto se istražuje i kroz rad u međunarodnim organizacijama/zajednicama i međunarodnim korporacijama. Međunarodni odnosi kao grana nauke se mogu posmatrati kroz brojne druge nauke poput političkih nauka, ekonomije, filozofije, sociologije, studija kulture ali i kroz teorije poput naturalizma, pozitivizma, realizma, liberalizma, institucionalizma, marksizma i konstruktivizma. (Deutsch, 1968:25)

Prema Hoffmanu, savremeni međunarodni odnosi usmjereni su na povezivanje discipline međunarodnih odnosa s paralelnim debatama u društvenoj i političkoj teoriji zbog obostranog interesa za „*pomirenje individualne autonomije sa političkom zajednicom*“. (Hoffmann, 1960:58). Početak savremenih međunarodnih odnosa se može vezati za period rivalstva između Amerike i Sovjetskog saveza. Amerikanci i njihovi zapadni saveznici nisu prihvatili da je SSSR favorizovao uspostavljanje komunističkih režima u zemljama srednje i istočne Evrope koje su se nalazile u zoni uticaja koja mu je dodeljena sporazumima na Jalti (februar 1945. godine) i da je podržavao borbu komunističke partije za vlast u Kini (1945. -1949. godine) i Koreji (1945.-1948. godine).

Godine 1947. predsjednik Harry Truman, koji je 1945. godine naslijedio Franklina Delana Roosevelta, usvojio je novu vanjsku politiku zasnovanu na principu obuzdavanja komunističke ekspanzije. Ovom odlukom je sankcionisan kraj američko-sovjetskog saveza i početak Hladnog rata. To je imalo važne uticaje na sistem međunarodnih organizacija. To je nagnalo SSSR da bojkotuje MMF i da se suprotstavi svom vetu na rezolucije Vijeća sigurnosti koje su predložile

SAD i njihovi saveznici, čime bi se spriječilo UN da ispuni svoj mirovni mandat. (Mingst et al, 2018: 18). Nadalje, kada je riječ o transnacionalnim akterima, u političkim naukama uobičajeno je razlikovati međunarodne odnose, odnosno odnose koje nacionalne, regionalne i lokalne vlade država formiraju izvan ili unutar međunarodnih organizacija, i transnacionalne odnose, odnosno veze koje pojedinci i nevladine organizacije (NVO) iz različitih polja formiraju države. Proliferacija međunarodnih organizacija je pokazatelj da države više sarađuju jedna s drugom nego u prošlosti, zbog njihove sve veće međuzavisnosti.

Međunarodne organizacije su organizacije čiji su članovi isključivo centralne vlade država. Dok se država stvara ili silom ili pregovorima o sporazumu između različitih političkih snaga, međunarodne organizacije se stvaraju sporazumom (poveljom, ugovorom) između dvije ili više država, kojih se svaka država posebno pridržava. Ustav države definiše prirodu aktivnosti države i uslove pod kojima se ona može uspostaviti. Ustav jedne države definiše prirodu političkih institucija, njihova ovlaštenja i pravila rada, uključuje pravila za izmjene i dopune i pravila za tumačenje njegovih odredbi. Povelja međunarodnih organizacija je slična ustavu države. On definiše prirodu, ovlaštenja i pravila rada organa organizacije i sadrži pravila za izmjenu i tumačenje njenih odredbi.

U kontekstu međunarodnih odnosa, ako su dvije države u diplomatskim odnosima, one direktno razgovaraju jedna sa drugom, dok je u posljednjih sto godina, postalo učestalo da diplomatski odnosi se uspostavljaju kroz formalne bilateralne ugovore/sporazume. Nadalje, postoje indikacije da su evidentni slučajevi gdje pomenuti sporazumi i ugovori su često implicirani (James, 2016:300). Također, u međunarodnim odnosima između država, a samim time i diplomatskim bilateralnim odnosima, učestalo je pravilo da uspostavljanje diplomatskih odnosa između dvije države zahtjeva ili se čak sadrži od razmjene rezidentnih diplomatskih misija. Primjera radi, u januaru 2015. godine su postojale mnoge države sa kojima je država Indijskog oceana Maldivi imala diplomatske odnose, ali je također imala rezidentne diplomatske misije samo u deset država, dok je glavni grad Maldiva primio misije od samo pet država što nas dovodi do zaključka da dvije države u diplomatskim odnosima nisu dužne uspostaviti rezidentne diplomatske misije u glavnom gradu ove druge, ali u slučaju nedostatka takve misije, postoje drugi načini da se održi direktni kontakt.

Saidov pristup, koji se sastoji od proučavanja najvećih književnih remek-djela i potom pokazivanja njihovog učešća u odnosu kulture i imperijalizma, omogućio je dekonstrukciju ideoloških formacija koje su pokretale, opravdavale i potom održavale imperijalizam. Tada je njegovo proučavanje tekstova pokreta za nezavisnost omogućilo da se istraže procesi kulturnog otpora s njegovim prelivom u fundamentalizam.

Ipak, ako ova studija inzistira na bliskim vezama i dodirnim tačkama između kulture i historije i bivših kolonizovanih, to nije da bi se ublažile ili izravnale njihove razlike, pa čak ni da bi se bacilo optužujuće oko na prve imperije, već radije da se podvuče međuzavisnost različitih ljudskih kultura. Nikada prije svijet nije bio tolika isprepletenost različitih kultura, ako su naše historije bile isprepletene, naša sudbina je nužno zajednička.

Sada je pitanje da se osigura da konglomerat univerzalne kulture, u kojoj živimo, ne nametne hegemoniju vrhunske kulture brisanjem ostalih. E. Said nas izričito upozorava na ekonomsku i kulturnu dominaciju Sjedinjenih Država, koja bi rizikovala stvaranje replike starih imperija. Na kraju, tako ćemo moći našu konačnu sudbinu učiniti zajedničkim romanom u kojem se sve kulture mogu izraziti, za budućnost u kojoj svi narodi mogu koegzistirati.

LITERATURA

Berridge, G.R.: Talking to the Enemy. How States without 'Diplomatic Relations' Communicate (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1994)

Brownlie, I. (1980). Principles of public international law. VRÜ Verfassung und Recht in Übersee, 14(1), 92-93.

Burney, S. (2012). CHAPTER TWO: Edward Said and Postcolonial Theory: Disjunctured Identities and the Subaltern Voice. Counterpoints, 417, 41–60.

Castells M.(2002). Moć identiteta. Zagreb: Golden marketing.

Charney, J. I. (1993). Universal international law. The American Journal of International Law, 87(4), 529-551.

Cohen, Raymond: Theatre of Power. The Art of Diplomatic Signalling (London: Longman, 1987)

Constantinou, C.M. (1996) On the Way to Diplomacy. Minnesota University Press.

Constantinou, C.M. (2006) 'On homo-diplomacy', Space and Culture, 9 (4): 351–64.

Cooper, A.F., Heine, J., and Thakur, R. (eds) (2013) The Oxford Handbook of Modern Diplomacy. Oxford University Press.

- Cornago, N. (2013) *Plural Diplomacies: Normative Predicaments and Functional Imperatives*. Martinus Nijhoff/Brill.
- Der Derian, J. (1987) *On Diplomacy: A Genealogy of Western Estrangement*. Blackwell.
- Deutsch, K. W. (1968). *The analysis of international relations* (Vol. 12). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Eagleton, T. (2002). *Ideja kulture*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Goldsmith, J. L., & Posner, E. A. (2005). *The limits of international law*. Oxford University Press.
- Hollis, M., & Smith, S. (1990). *Explaining and understanding international relations*.
- Huntington, S. (1998). *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Zagreb: Izvori.
- Hoffmann, S. (1960). *Contemporary Theory in International Relations*. Prentice-Hall
- James, A. (2016). *Diplomatic relations between the states*. The Sage Handbook of Diplomacy.
- James, A. (1991) 'Diplomatic relations and contacts', *British Yearbook of International Law* (Oxford: The Clarendon Press, 1992, pp. 347–387)
- Kalanj, R. (2001). *Kulturni imperijalizam. Kritički pogledi Edwarda Saida*, *Socijalna ekologija*, Zagreb, god. 10, br. 1-2, str. 43–58.
- Kelsen, H. (2003). *Principles of international law*. The Lawbook Exchange, Ltd.
- Kerr, P. and Wiseman, G. (eds) (2013) *Diplomacy in a Globalizing World. Theories and Practices*. Oxford University Press.
- Lauterpacht, H. (2012). *Recognition in international law* (Vol. 3). Cambridge University Press.
- Mingst, K. A., McKibben, H. E., & Arreguin-Toft, I. M. (2018). *Essentials of international relations*. WW Norton & Company.
- Navari, C. (2014) 'Practices in the Society of States', paper presented at the International Studies Association 55th Annual Convention, March 2014.
- Newsom, David D. (ed.): *Diplomacy under a Foreign Flag* (Washington, DC: Institute for the Study of Diplomacy, Georgetown University, 1990).

Numelin, Ragnar: *The Beginnings of Diplomacy. A Sociological Study of Intertribal and International Relations* (Oxford: Oxford University Press, 1950)

Pigman, G.A. (2010) *Contemporary Diplomacy*. Polity Press.

Pouliot, V. and Cornut, J. (2015) 'Practice theory and the study of diplomacy: a research agenda', *Cooperation and Conflict*, 50(3): 297–513.

Romić, B.(2003). »Edward W. Said: 1935–2003.«, *Revija za sociologiju*, Zagreb, god. 34, br. 3-4, str. 224–226.

Robbins, B., Pratt, M. L., Arac, J., Radhakrishnan, R., & Said, E. (1994). Edward Said's *Culture and Imperialism: A Symposium*. *Social Text*, 40, 1–24.

Rowe, J. C. (2004). Edward Said and American Studies. *American Quarterly*, 56(1), 33–47.

Roberts, Sir Ivor (ed.): *Satow's Diplomatic Practice*, 6th edition (Oxford: Oxford University Press, 2009).

Said, E. W. (1999). *Orijentalizam*. Zagreb: Konzor.

Said, E. W. (2002). *Kultura i imperijalizam*. Beograd: Beogradski krug.

Said, E. W.. (2003). *Krivotvorenje islama: kako mediji i stručnjaci određuju način na koji vidimo ostatak svijeta*. Zagreb: V. B. Z.

Salter, M. (2010). Edward Said and post-colonial international relations. In Cerwyn Moore & Chris Farrands (eds.), *International Relations Theory and Philosophy: Interpretive Dialogues*. Routledge.

Schachter, O. (1991). *International law in theory and practice*. Brill Nijhoff.

Satow, E. (1917) *A Guide to Diplomatic Practice*, Vol. 1. Longmans.

Sending, O.J., Pouliot, V., and Neumann, I.B. (eds) (2015) *Diplomacy and the Making of World Politics*. Cambridge University Press.

Sharp, P. (2009) *Diplomatic Theory of International Relations*. Cambridge University Press.

Troitiño, D. R., Färber, K., & Boiro, A. (2017). Mitterrand and the great European design— from the Cold War to the European Union. *Baltic Journal of European Studies*, 7(2), 132-147.

T.S.Eliot (1919). *Tradition and the individual talent*. *The Egoist*

Vukadinović, Č.L. (2010). Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi. Zagreb, Politička kultura, 273.

Weiss, T., Wilkinson, R. (2018). International Organization and Global Governance. Routledge

Walker, R.B.J (1988) One World, Many Worlds: Struggles For A Just World Peace. L. Rienner.

Watson, A. (1982) Diplomacy: The Dialogue Between States. Methuen. Wight, M. (1960) 'Why is there no International Theory?', International Relations, 2 (1), 35–48.

Wiseman, G. (2015) 'Diplomatic practices at the United Nations', Cooperation and Conflict, 50(3): 316–333.

Wittgenstein, L. (1958) Philosophical Investigations. Blackwell.

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Stranica 1 od 1

IZJAVA o autentičnosti radova

Naziv odsjeka i/ili katedre: Politologija – Međunarodni odnosi i diplomatija

Predmet: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Ajla Rožajac Hadžić

Naslov rada: TEORIJA KULTURNOG IMPERIJALIZMA EDWARDA SAIDA I
SAVREMENI MEĐUNARODNI ODNOSI

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 65

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Sarajevo, 12.07.2022.

Potpis